

Kulturna identifikacija Slavonije: tradicijski napjevi kao nositelji kulturne baštine

Vidaković, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:404467>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ MEDIJI I ODNOSI S JAVNOŠĆU

NIKOLINA VIDA KOVIĆ

**KULTURNA IDENTIFIKACIJA SLAVONIJE:
TRADICIJSKI NAPJEVI KAO NOSITELJI
KULTURNE BAŠTINE**

DIPLOMSKI RAD

MENTOR: doc. dr. sc. Hrvoje Mesić
KOMENTOR: Tihomir Ranogajec, viši asistent

Osijek, 2023. godine

JOSIP JURAJ STROSSMAYER UNIVERSITY OF OSIJEK
ACADEMY OF ARTS AND CULTURE IN OSIJEK
DEPARTMENT FOR CULTURE, MEDIA AND MANAGEMENT
MASTER'S DEGREE MEDIA AND PUBLIC RELATIONS

NIKOLINA VIDA KOVIĆ

**CULTURAL IDENTIFICATION OF SLAVONIA:
TRADITIONAL MELODIES AS BEARERS OF
CULTURAL HERITAGE**

MASTER'S DEGREE THESIS

MENTOR: doc. dr. sc. Hrvoje Mesić
CO-MENTOR: Tihomir Ranogajec, assistant

Osijek, 2023.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. KULTURNA IDENTIFIKACIJA	3
2.1. Kultura i baština: identifikacijski čimbenici naroda	3
2.2. Veza između kulture i identiteta	4
2.3. Kolektivno pamćenje i zaborav	6
3. KULTURNA BAŠTINA: NOSITELJ POVIJESTI I PRIČA	9
3.1. Doprinos očuvanju kulturne baštine.....	9
3.2. Od usmenog svjedočanstva do melografije	9
3.3. Suvremeni izazovi i prilike u očuvanju kulturne baštine	10
3.3.1. Izazovi uklapanja u globalne norme.....	11
3.3.2. Autentičnost baštine kroz prizmu suvremenih procesa.....	11
3.3.3. UNESCO-ova težnja zaštititi baštine	12
3.3.4. Inovativni pristupi očuvanju baštine.....	13
4. POVIJESNI I KULTURNI RAZVOJ TRADICIJSKIH GLAZBALA I GLAZBE SLAVONIJE.....	15
4.1. Afirmacija tradicijske kulture: Pajo Kolarić, Franjo Ksaver Kuhač, Josip Andrić, Julije Njikoš i suvremeni skupljači narodnog blaga.....	15
4.2. Šokački narodni napjevi i pjesme: žanrovi	22
5. ETNOGRAFSKI PRIKAZ TRADICIJSKIH NAPJEVA	24
5.1. Kategorizacija i analiza tradicijskih napjeva	24
5.1.1. Motivi ili teme u napjevima.....	25
5.1.2. Motivi u narodnim (tradicionalnim) pjesmama	27
6. POVEZANOST TRADICIJSKIH NAPJEVA S LOKALNOM KULTUROM I OBIČAJIMA NA PRIMJERU SLAVONSKOG SELA	31
6.1. Formiranje kulturno-umjetničkog društva.....	31
6.2. Očuvane tradicijske melodije	32
6.3. Kratki pregled očuvanih napjeva.....	35
7. TRADICIJA, KULTURA, TURIZAM.....	37
7.1. Kulturni turizam kao poticaj očuvanju tradicijskih napjeva	37
7.1.1. Manifestacije tradicijske kulture	38
7.1.2. Aurea fest – Zlatne žice Slavonije.....	41
7.1.3. Brodsko kolo	41
7.1.4. Đakovački vezovi	42
7.1.5. „Oj, Baranjo, lipa i bogata“	42

7.1.6.	Vinkovačke jeseni	42
7.1.7.	Glazbeni predstavnici zajednice.....	43
7.1.8.	Suvremeni pristup očuvanju tradicije.....	44
7.2.	Uloga tradicijskih napjeva u turističkoj promociji Slavonije	45
7.3.	Sredstva promocije tradicijske kulture	46
8.	ZAKLJUČAK.....	50
9.	LITERATURA.....	52
	PRILOZI.....	57

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Nikolina Vidaković potvrđujem da je moj diplomski rad

pod naslovom *Kulturna identifikacija Slavonije: tradicijski napjevi kao nositelji kulturne*
baštine

te mentorstvom doc. dr. sc. Hrvoja Mesića i komentorstvom Tihomira Ranogajca, višeg asistenta

rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Osijeku 19. rujna 2023. godine

Potpis

Vidaković Nikolina

SAŽETAK

Kulturna baština, kao kompleksno tkivo identiteta društava diljem svijeta, oslikava povijest, vrijednosti i tradicije. Njezina duboka važnost ogleda se u sposobnosti da premošćuje vremenske razdore i povezuje prošlost, sadašnjost i budućnost. Međutim, u današnjem svijetu obilježenom rapidnim procesima globalizacije, digitalizacije i brzim društvenim promjenama, očuvanje kulturne baštine stavlja se pred sve veće izazove. Ovaj diplomski rad s usmjerenjem na složeni odnos između tradicije, kulture i turizma te na ulogu različitih sredstava promocije baštine, analizirat će ključne aspekte povezanosti s očuvanjem i prenošenjem kulturnog nasljeđa. Poseban fokus bit će stavljen na tradicijske napjeve Slavonije istražujući njihovu ulogu kao dragocjenog dijela nematerijalne kulturne baštine. Uz to, rad će razmotriti aktualne izazove i prilike s kojima se baština suočava u suvremenom društvu.

Ključne riječi: nematerijalna kulturna baština, tradicija, kulturni identitet, tradicijski napjevi, turizam

ABSTRACT

Cultural heritage, as the intricate fabric of societies' identities worldwide, portrays history, values, and traditions. Its profound significance lies in its capacity to bridge temporal gaps and connect the past, present, and future. However, in today's world marked by rapid processes of globalization, digitalization, and swift societal changes, the preservation of cultural heritage faces increasingly significant challenges. This master's thesis, focusing on the intricate interplay between tradition, culture, and tourism, along with the role of various heritage promotion means, aims to analyze key aspects of the nexus with the preservation and transmission of cultural legacy. A particular emphasis will be placed on the traditional melodies of Slavonia, investigating their role as a precious component of intangible cultural heritage. Furthermore, the thesis will consider current challenges and opportunities that heritage confronts in contemporary society.

Keywords: intangible cultural heritage, tradition, cultural identity, traditional melodies, tourism

1. UVOD

Komunikacijom prema različitim kulturama i socijalnim grupama razvija se razumijevanje na koji način okruženje i kultura u kojoj se odrasta oblikuju pojedinca, njegov odnos prema drugima u zajednici, kao i prema članovima drugih zajednica i društava. Kako bi kao pojedinci razvili svijest o vlastitim kulturnim identitetima, poanta je njegovati interkulturalne stavove, biti u stanju prepoznati kulturne varijacije u stilovima komunikacije, razumjeti kako kategorije kulturnih vrijednosti mogu biti ili jesu temelj različitih ponašanja te kako se može i treba postati prilagodljiv u interkulturalnim interakcijama.

Tradicijska je kultura podložna prilagodbi u suvremenom društvu i cjelokupnoj izloženosti u održavanju autentičnosti, pridavanju značaja i njezina očuvanja. Članove je istih zajednica većinom povezivala svijest o istovjetnom podrijetlu ili pripadnosti pa su tako sredstvima vlastite tradicijske kulture izražavali „svoj osebujni – kulturni i socijalni – identitet prema drugim kulturama i zajednicama“ (Hrvatska enciklopedija, 2021: mrežno izdanje). Nadalje, hrvatsku tradicijsku kulturu obuhvaćaju naslijeđeni obrasci mišljenja, osjećanja i djelovanja naroda koji se zrcale u usmenoj predaji, znanjima, vještinama i običajima te se prenosi na nove generacije u obliku materijalnih i duhovnih obrazaca. Narodna je baština tako prisutna u folklornom stvaralaštvu, posebice u plesu, pjevanju, sviranju, izradi tradicijskih glazbala i narodne nošnje te se njezine poklonike podučava i odgaja dijeljenju i prenošenju znanja kroz, primjerice, aktivno korištenje slobodnog vremena.

Mladi su ti koji energično raspravljaju o društvenim normama zalažući se za veseliji i ugodniji život suprotstavljajući se nametnutim idealima nekadašnjeg radničkog društva. Tzv. bećari i bećaruše, mladići i djevojke, pjevali bi o svojim emocijama i svakodnevnim izazovima, pronalazeći zadovoljstvo u zajednici, plesu i pjesmama koje bi olakšale njihove zadatke u poljodjelstvu i kućanskim poslovima. Zahvaljujući tim *buntovnim* mladima, tradicija Slavonije, Baranje i Srijema (ili područja pod zajedničkim nazivom *Šokadija*) nastavlja živjeti kroz živopisne melodije, uz pratnju autentičnog instrumenta – tambure. Tradicija opstaje jer je netko mlad odlučio da je ono što ima najvrjednije i samo treba naučiti kako upravljati njime i preoblikovati ga u ono što im je potrebno za preživljavanje. Ovaj diplomski rad stoga će iznijeti one glavne tematske motive u tradicijskim i/li narodnim pjesmama kako bi se razjasnilo što je nekada a što danas smatrano estetično lijepim, što je bila svakodnevica na selu.

Rad će utvrditi tko su bili pokretači promjena u nekadašnjim i suvremenim društvima te je li nematerijalna kulturna baština Šokadije sačuvana zahvaljujući strasti zajednice za životom

i zadovoljstvom u ispunjavanju duhovnih, emocionalnih, tjelesnih i egzistencijalnih potreba. Ipak, ne može ju se smatrati tek čuvaricom nasljeđa već i kreativnom inovatoricom koja je utjecala na razvoj društvenih uloga. Kako je uz pjesmu bilo jednostavnije izraziti nezadovoljstvo (a i zadovoljstvo) životom, društvenu nepravdu, tako se može smatrati kako je i to bio poticaj za razvijanje kolektivne svijesti odnosno kulturnog identiteta malih zajednica pojedinih sela u Šokadiji.

2. KULTURNA IDENTIFIKACIJA

Slavonija, kao specifična i bogata regija Republike Hrvatske, nosi kulturno nasljeđe koje se reflektira u jeziku, tradicijama, običajima i povijesti. Pomoću koncepta kulturne identifikacije, moguće je analizirati kako ljudi u Slavoniji stvaraju osjećaj pripadnosti putem dijeljenja kulturnih elemenata i kako se ta identifikacija mijenja kroz vremenske i prostorne faktore. Saznanje o obilježjima kulturnog sjećanja pomaže boljem razumijevanju procesa oblikovanja identiteta Slavonije te kako ona želi biti percipirana u širem kontekstu. Shvaćanje baštine kao konstitutivnog elementa identiteta, kulture i emocije postaje ključno jer ona nije samo prošlost već dinamična sila koja oblikuje budućnost zajednice.

2.1. Kultura i baština: identifikacijski čimbenici naroda

Kultura je kompleksni skup zajedničkih uvjerenja, vrijednosti, normi, običaja, jezika, umjetnosti, tehnologije i drugih elemenata koji karakteriziraju društvo ili zajednicu (Hrvatska enciklopedija, 2021). Ona oblikuje način na koji ljudi žive, razmišljaju, komuniciraju i međusobno se povezuju.

Kulturom se prenose znanje, iskustva i identitet s generacije na generaciju te „predstavlja proizvodnju i razmjenu značenja“ (Mesić, 2022: 18). Dinamična je i promjenjiva te se često prilagođava okruženju i utječe na razvoj društva. Baština postaje konstitutivni element identiteta, kulture i emocije i treba se promatrati kao već izgrađen entitet: „nije objektivni entitet koji čeka da bude otkriven ili identificiran“ (Mesić, 2022: 35). Dakako, ključno je dubinski istraživati kulturne i povijesne diskurse koji će rasvijetliti kako prošlost zapravo dobiva smisao, kako se konceptualizira i kako se u različitim okvirima njome rukuje jer samo takvim pristupom baština postaje „jamcem očuvanja i promicanja kulturne raznolikosti diljem svijeta“ (Mesić, 2022: 36) Baština ima pet vrijednosti koje je definirao David Throsby, ugledni australski ekonomist i autor poznat po svom radu na području kulturne ekonomije i ekonomije umjetnosti kojim doprinosi razumijevanju složenih veza između kulture, umjetnosti, ekonomije i društva.

Estetska vrijednost odnosi se na vizualnu i umjetničku privlačnost baštine, a uključuje ljepotu, originalnost i umjetničku vrijednost djela ili mjesta baštine. Kao takva ima važnu ulogu u privlačenju pažnje i osjećaju divljenja prema baštini (Throsby, 2001: 28). Glavno je obilježje socijalne vrijednosti kulturne baštine sposobnost da ostvari značajan društveni utjecaj poticanjem dijaloga, izgradnjom zajedničkog identiteta i osjećaja pripadnosti. Time potiče

razumijevanje među različitim društvenim zajednicama i inkluziju te doprinosi stvaranju čvrste društvene kohezije (Throsby, 2001: 29). Historijska/povijesna vrijednost baštine pojašnjava povijesni značaj koji ona ima za razumijevanje prošlih događaja, evolucije društva i ljudske aktivnosti. Kulturna baština koja pruža autentične tragove prošlih vremena omogućuje dublji uvid u povijesni razvoj, transformacije društva i dinamiku promjena, istovremeno djelujući kao povijesni svjedok ključnih epoha (Throsby, 2001: 29). Kako se simbolička vrijednost kulturne baštine odnosi na njezinu sposobnost da djeluje kao spremište i prijenosnik značenja noseći sa sobom duboka značenja, priče, simbole i identitetske elemente, tako baština kvalitetnije i dosljednije prenosi kulturnu i emocionalnu vrijednost koja uvelike pomaže u oblikovanju identiteta zajednice ili nekog društva. Osigurava razumijevanje korijena, konteksta i evolucije kulturne tradicije te stvara osjećaj kontinuiteta unutar kulture obogaćujući pritom percepciju zajednice i iskustvo kulturnog nasljeđa. Autentična kulturna baština zadržava svoj izvorni karakter i autentične elemente koji su inherentni njezinom povijesnom i kulturnom kontekstu pa se to navodi kao još jedna vrijednost baštine (oslanja se na originalnost i jedinstvenost) kojom je moguće prenijeti istinski duh prošlih vremena s generacije na generaciju (Throsby, 2001: 29).

Cjelokupna je kulturna vrijednost baštine, zaključno u kontekstu navedenoga, obuhvatila njezin značaj za identitet, izražavanje vrijednosti i duhovno bogatstvo društva te se često povezuje s umjetničkim, povijesnim i tradicijskim elementima koji oblikuju pripadnost zajednici.

2.2. Veza između kulture i identiteta

Veza između kulture i identiteta duboko je ukorijenjena i složena, a mnogi autori iz područja sociologije, antropologije i kulturalnih studija istražuju tu temu. Stuart Hall (1996: 4), britanski sociolog i kulturni teoretičar, ističe da kultura ima značajnu ulogu u oblikovanju identiteta, pri čemu pruža uvid ili mogućnost prepoznavanja sebe, razumijevanja vlastite svijesti, definiranja vlastitog postojanja i omogućavanja drugima da se međusobno prepoznaju. Hall (1996: 7–8) tvrdi da se kulturni identitet mijenja te da obuhvaća i prošlost i budućnost. Takav dinamičan proces promjene proizlazi iz utjecaja povijesne kulture ili evolucije vremenskih i prostornih okvira, što pak rezultira redefiniranjem same definicije kulturnog identiteta. Nije dovoljno opisivati kulturni identitet isključivo kroz prizmu stabilnosti i kontinuiteta. Umjesto toga, kroz kulturne obrasce, norme i simbole, pojedinci i zajednice definiraju sebe unutar specifičnih kulturnih konteksta.

S druge strane, prema Benedictu Andersonu, anglo-irskom politologu i povjesničaru, kultura, jezik i imaginacija igraju ključnu ulogu u stvaranju osjećaja pripadnosti i zajedništva unutar nacije. Takva dimenzija povezanosti ostvaruje se kroz kulturološke izraze kao što su nacionalna literatura ili zajednički običaji. Ti izrazi omogućuju ljudima da osjete povezanost s drugima koji dijele slične kulturne vrijednosti i identitetske karakteristike; unatoč osobnim razlikama, zamišljaju pripadnost istom kolektivu te mu pripisuju zajedničku povijest, osobine, vjerovanja i stavove (Munro, 2023). To bi ujedno označilo ograničenost kolektivnog sjećanja u vremenu i prostoru jer ono *živi* unutar određene grupe, unutar koje će se graditi na sličnostima i inzistirati na nepromjenjivosti (Marić, 2018: 202.) Naravno, to potvrđuje karakteristike kulturnog sjećanja koje je 1995. godine definirao Jan Assmann. Ta svojstva kulturnog sjećanja uključuju utemeljenje ili učvršćivanje identiteta ili povezanosti s grupom, rekonstrukciju koja nije u stanju sačuvati prošlost u potpunosti, već samo ono što ostaje od nje, uspostavljanje jasne organiziranosti kroz kolektivno dijeljenje znanja i kristalizaciju prenesenog značenja, kao i refleksivnost. Obavezivost, koja ovisi o načinu na koji grupa oblikuje svoju sliku, uključuje izražavanje sustavnih vrijednosti i razlikovanje značenja (Marić, 2018: 202). Ta svojstva kulturnog sjećanja ne samo da definiraju kulturno nasljeđe zajednice, već i ogledaju njezin identitet i kako želi da je drugi percipiraju.

Nadalje, Clifford Geertz (1973: 52), cijenjeni američki antropolog, istražuje dublje razumijevanje kulture i njezinog utjecaja na interpretaciju svijeta, samoga sebe i reakcije ljudi na okolinu. Naglašava da kultura nije samo skup materijalnih elemenata ili vanjskih običaja, već je sustav simbola, značenja i vrijednosti koji čine interpretacijski okvir unutar kojeg ljudi razumiju i daju smisao svojoj svakodnevnoj stvarnosti. Geertz (1973: 144–145) spominje i kulturno dešifriranje stvarnosti, čime se referira na proces kojim ljudi koriste kulturne obrasce, simbole i značenja kako bi interpretirali i razumjeli okolinu i događaje oko sebe. Drugim riječima, ljudi koriste kulturni kontekst kako bi „dešifrirali“ ili protumačili svijet oko sebe na način koji je smislen i razumljiv unutar njihove kulture. Tako kultura nije samo alat za interpretaciju svijeta, već i za razumijevanje vlastitog mjesta i uloge unutar tog svijeta (1973: 312). Geertzova je ideja da kultura služi kao okvir za shvaćanje ne samo vanjskog svijeta, već i vlastite egzistencije. Ljudi će interpretirati svoje iskustvo, osjećaje i identitet jer kultura oblikuje način na koji pojedinac vidi sebe i svoju ulogu u zajednici i svijetu. (1973: 143) Zaključno, Geertz smatra kako kultura oblikuje način na koji ljudi percipiraju svijet onako kako i sami sebe razumiju unutar tog svijeta.

Identitet se, dakle, ne oblikuje samo unutar individualnih okvira, već se također povezuje s kolektivnim identitetom koji se gradi kroz zajedničke kulturne vrijednosti, prakse i povijesni kontekst koji Ileš (2014: 172) definira kao „identitet skupine pojedinaca, odnosno zbroja njihovih individualnih identiteta, nadograđenih zajedničkim osjećajem pripadnosti, bliskosti i povezanosti“. Napose, oko određenih vrijednosti izgradit će se identitet koji, ukoliko želi opstati, mora poticati društvenu svijest i potrebu za kulturnom raznolikosti ili kulturnim specifičnostima. Upravo kroz kulturnu interakciju i interpretaciju ljudi će graditi svoje mjesto u svijetu i prepoznati se kao dio šire zajednice.

2.3. Kolektivno pamćenje i zaborav

Skup sjećanja, interpretacija mitova, simbola i priča koji su dijeljeni unutar određene zajednice, društva ili kulture upravo je kolektivno pamćenje. Prema Janu Assmannu (2006: 55), njemačkom egiptologu i teoretičaru kulture, kolektivno pamćenje „nije samo prostorno i vremenski konkretno, nego, kako bismo mi to rekli, i identitetski konkretno“. Ono je, dakle intrinzično povezano sa stajalištem stvarne i aktivne skupine ljudi. Način je to na koji skupina ljudi pamti (i interpretira) svoju prošlost i oblikuje kulturni identitet jer upravo se tako utemeljuju vrijednosti pojedinih društava. Naravno, neophodno je razlikovati sjećanje od povijesti jer će to pomoći u razumijevanju oblikovanja prošlosti i prijenosa kroz generacije.

Sjećanje je, tako, živo, emocionalno, intuitivno i osobno ili subjektivno iskustvo prošlosti. Pretpostavlja individualne doživljaje, emocije i priče pa to znači i variranje kod različitih osoba. Sjećanje je „otvoreno dijalektici uspomene i zaborava, nesvjesno neprekidnih iskrivljenja, osjetljivo na sva prisvajanja i manipulacije, podložno dugim mirovanjima i naglim oživljavanjima“ (Nora, 2007: 137). Povijest (historija) je, s druge strane, temeljena na analitičkom, kritičkom i objektivnom pristupu prošlosti, napominje Nora (2007: 137). Prošlost se rekonstruira na temelju dokaza, izvora i istraživanja, „drži [se] samo vremenitih kontinuiteta, evolucija i odnosa među stvarima“ (Nora, 2007: 138). Povjesničari u tom procesu koriste metodologiju pa je povijest podložna reviziji i reinterpretaciji, dostupna široj publici te joj to daje univerzalnu namjenu.

Assmann je razvio koncept figura sjećanja koje čine središnji dio njegove teorije o kolektivnom pamćenju i kulturi. Tvrdi kako uz njih društva grade svoje narative i interpretiraju prošle događaje, a obuhvaćaju simbole, likove, mitove, događaje i priče. Sastavni su dio kulturnih narativa i priča koje će oblikovati način na koji će društvo tumačiti prošle događaje pa tako narativi služe kao temelj u razumijevanju identiteta i vrijednosti svakog društva. Figure

sjećanja prenose se, utvrđuje Assmann (2006: 53–54) kroz generacije usmenom predajom, u obiteljskim pričama, umjetnosti, religijskim obredima i drugim kulturnim izrazima te se tako osigurava kontinuitet u konstrukciji kolektivnog pamćenja. Društvo, dakako, odabire koje događaje i priče želi naglasiti (tzv. oblikovanje društvene stvarnosti) i kako će ih interpretirati jer će to utjecati na njegove vrijednosti, ciljeve i cjelokupno djelovanje unutar zajednice. Figure sjećanja, stoga, mogu imati i snažnu emocionalnu dimenziju koja će na određen način povezati ljude s njihovim prošlostima; emocionalna veza jamčit će pojačan osjećaj pripadnosti i zajedničkog iskustva.

Hrvoje Mesić (prema francuskom filozofu Paulu Ricoeuru, 2006: 805-806) utvrđuje kako je pamćenje borba protiv zaborava „uz vjerodostojno, pouzdano i točno prikazivanje prošlosti“ (2022: 22). Dalje navodi Ricoeureve tri prepreke koje mogu onemogućiti sjećanje i omogućiti zaborav: „ideološke manipulacije poviješću, freudovski analizirani mehanizmi potisnutih sjećanja te prisilno pamćenje kolektiva“ (Mesić, 2019: 89). Naravno, postoje važna pitanja koja se tiču problema koje povijest donosi: (1) suprotstavljanje svrhe povijesnog znanja i svrhe pamćenja (bilo osobnog ili kolektivnog), (2) odgovornost prema stvaranju memorije (obaveza pamćenja, odnosno dužnost stvaranja sjećanja/dužnost nezaboravljanja) te (3) zaborav koji je „u vezi s pojmom traga (tragovi u svijesti, pisani dokumenti iz arhiva)“ (2019: 89). Pisala je i Marić (2018: 204) o Ricoeurovim dvjema vrstama pamćenja (manipuliranim i obveznim) te navodi kako je manipulirano sjećanje zapravo „zloupotreba sjećanja i zaborava“ što Ricoeur povezuje sa slabostima identiteta (odnos prema vremenu, sukob s drugima, nasljeđe utemeljujućeg nasilja).

Zaborav se u ovom kontekstu proučava kao proces ili fenomen u kojem se određeni aspekti kulturnog naslijeđa, tradicije, znanja ili vrijednosti gube iz kolektivne svijesti društva ili zajednice. „Ako pojedinac – i društvo – mogu pamtiti samo ono što se može rekonstruirati kao prošlost unutar relacijskih okvira njihove sadašnjosti, onda će ono što u takvoj sadašnjosti više nema relacijske okvire, biti zaboravljeno“ (Assmann, 2006: 53). Taj oblik zaborava može biti posljedica promjena u društvenim uvjetima, tehnološkim napretkom, ekonomskim faktorima ili promjenama kulturnih prioriteta, a može i rezultirati gubitkom ključnih informacija, tradicija ili praksi koje su imale važnu ulogu u formiranju identiteta, povijesti ili kulture određenog društva: „Zaborav može nastupiti brisanjem tragova sjećanja koji su dokumentirani, a čuvaju se i u ljudskom sjećanju“ (Mesić, 2022: 22–23) Autor napominje kako je moguće uništiti dokumentarne zapise jednako kako je sjećanje podložno manipulacijama. I sjećanje i zaborav imaju moralnu dimenziju, navodi Mesić (2022: 23) u citatu Waltera

Benamina, „ništa što se dogodilo ne smije za povijest biti izgubljeno“. Pamćenje i zaborav temeljni su procesi koji duboko utječu na konstrukciju identiteta. Kroz pamćenje, čovjek zadržava ključne informacije, iskustva i vrijednosti koje čine njegov identitet. S druge strane, i zaborav može imati značajan utjecaj dovodeći do gubitka određenih dijelova identiteta ili čak do temeljitih transformacija ili preobražaja.

Obveza pamćenja postupno postaje ključan faktor za razumijevanje pripadnosti i izvora vlastitog identiteta uključujući i dublje, skriveno značenje. Kada kolektivna svijest više ne bude njegovala aktivno prisutnost sjećanja, njegovo će održavanje postati stvar osobne savjesti pojedinaca, kako naglašava Mesić (2022: 23): „Što kolektiv manje proživljava sjećanje, više raste potreba za pojedincima koji sami postaju ljudi sjećanja“. To implicira da pojedinci mogu sami postati odgovorni za očuvanje i tumačenje sjećanja, što u konačnici može pridonijeti očvršćivanju veze između pojedinca i vlastitog identiteta u odsutnosti masovnog kolektivnog angažmana oko sjećanja. Dakle, ti pojedinci postaju nositelji prošlih događaja, tradicija i vrijednosti te svojim angažmanom nastoje očuvati i prenositi sjećanje koje inače ne bi bilo prisutno u kolektivnoj svijesti. Takva dinamika ilustrira kako individualni naponi mogu nadomjestiti nedostatak kolektivnog sjećanja u očuvanju kulturne i povijesne baštine.

3. KULTURNA BAŠTINA: NOSITELJ POVIJESTI I PRIČA

Assmann (2005: 107) navodi kako je kultura „kompleks znanja koje osigurava identitet, kompleks koji je objektiviran u obliku simboličkih formi, kao što su mitovi, pjesme, plesovi, poslovice, zakoni, sveti tekstovi, slike, ornamenti (...)“. Čine ju pokretna i nepokretna kulturna dobra od „umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja“ (Ministarstvo kulture i medija, 2017). Stoga, kulturna baština mogla bi se percipirati kao nositelj povijesti i priča jer kroz svoje različite oblike omogućuje prenošenje prošlih iskustava i identiteta, odnosno kulturnih obrazaca neke zajednice ili društva. Drugim riječima, baština djeluje kao nositelj povijesnog kontinuiteta, kao „zajedničko dobro naroda“ (Mesić, 2022:38) ili „zajedničko bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti“ (Ministarstvo kulture i medija, 2017), a i jedan je od važnijih elemenata za stvaranje nacionalnog identiteta (Mesić, 2022: 38). Autor navodi i kako bi kulturnu baštinu trebalo smatrati javnom memorijom, odnosno promatrati kao „zrcalo identiteta te instrument kolektivnog pamćenja“ (Mesić, 2019: 67).

3.1. Doprinos očuvanju kulturne baštine

Ritualni (ili obredni) formalizirani su i ponavljajući oblici ponašanja, gesta, riječi ili simboličkih radnji koji imaju duboko ukorijenjen značaj unutar određene kulture te su „važni za svjetovnu društvenu interakciju“ (Hrvatska enciklopedija, 2021). Često obuhvaćaju specifične protokole, korake ili pravila koja se izvode u određenom redosljedu, a često su povezani s važnim društvenim ili religijskim događajima. Imaju svrhu uspostavljanja, održavanja i prenošenja određenih vrijednosti, uvjerenja i tradicija unutar zajednice (Hrvatska enciklopedija, 2021). U grupama, rituali služe kao sredstvo za osiguranje identiteta putem cirkulacije ključnih znanja te ne samo da reproduciraju, već i uprisutnjuju određeni smisao u zajednici. Navedeno ritualno ponavljanje stoga postaje više od puke mehaničke forme – ono služi kao sredstvo za oživljavanje i produbljivanje društvenog smisla (Assmann, 2005: 105).

3.2. Od usmenog svjedočanstva do melografije

Ključna je uloga rituala u oblikovanju kulturnog identiteta a naposljetku i doprinosu u očuvanju kulturne baštine jer pomažu definirati kako se članovi zajednice povezuju, komuniciraju i kako doživljavaju svijet oko sebe. Tradicijske pjesme, napjevi i plesovi tek su neki od relevantnih promicatelja kulturne baštine jer mogu ojačati osjećaj pripadnosti i zajedništva unutar neke zajednice. Sudjelovanje u takvim ritualima stvorit će osjećaj zajedničke svrhe povezujući članove s njihovom prošlošću i zajedničkim nasljeđem. Tradicijske pjesme i napjevi, kao i

tradicijski plesovi, kao rituali, igraju ključnu ulogu u prenošenju, očuvanju i revitalizaciji kulturne baštine osiguravajući da se identitet, vrijednosti i priče generacija ne izgube tijekom vremena.

Osnovna je značajka rituala usmeno prenošenje, odnosno usmeno je to svjedočanstvo koje se prenosi s generacije na generaciju. Dolaskom tekstualnog oblika zapisivanja kulture i baštine može se, generalno gledajući, omogućiti veća preciznost u prenošenju informacija, ali istovremeno može doći do gubitka emocionalne dimenzije i simboličkog bogatstva koje prate rituale. Tako tekst može biti podložan višestrukim interpretacijama što pak može rezultirati promjenom prvobitnog smisla ili nepotpunog prijenosa dubokih značenja.

Stoga, velikim napretkom smatra se razvoj glazbene discipline zapisivanja narodnih melodija i plesova znane kao melografija (Hrvatski jezični portal, 2023). Proces kao takav omogućava trajno dokumentiranje glazbenog nasljeđa. Tradicijski napjevi i plesovi dobivaju svoj *pisani trag* čime se osigurava precizno prenošenje melodija, ritma i interpretacije – što je ključno s obzirom na to da usmena tradicija dovodi do varijacija u izvedbama kroz generacije. Tako melografija osigurava čuvanje originalnih oblika, a i doprinosi bržem i potpunom prijenosu tradicijske glazbe na širu publiku različitih glazbenih afiniteta a i na baštinike tradicijske kulture. Ta disciplina omogućava jednostavniju distribuciju putem različitih medija i platformi, a i podučavanje novih generacija glazbenika o tradicijskoj glazbi različitih kultura – čime se, u konačnici, doprinosi širenju svijesti o kulturnoj baštini i njezinom značaju za novije i buduće generacije.

3.3. Suvremeni izazovi i prilike u očuvanju kulturne baštine

Digitalizacija i globalizacija društva značajno su utjecali na očuvanje tradicijske kulture i kulturne baštine kako na lokalnoj ili nacionalnoj tako i na globalnoj razini, ali s različitim pozitivnim i negativnim implikacijama. Dok s jedne strane prijete rizik od gubitka autentičnosti i lokalnih raznolikosti, s druge se pak šire vidici i mogućnost pristupa tradiciji i kulturnoj baštini uopće.

Omogućeno je istraživanje različitih aspekata kulture, dijeljenje nasljeđa s drugima jednako kao i zajednička izgradnja bogatstva kulturnog identiteta. Međutim, današnje ili suvremeno pamćenje temelji se prvenstveno na arhivskim materijalima oslanjajući se na precizne tragove, materijalne ostatke, audiovizualne zapise i vizualne prikaze, tvrdi Nora (2007: 145) te dodaje kako se pojavila opsjednutost arhiviranjem prošlosti (a i sadašnjosti) (2007: 145):

„Što je sjećanje manje proživljeno iznutra, povećava se potreba za vanjskim, opipljivim znakovima bitka koji postoji samo u sjećanju.“

3.3.1. Izazovi uklapanja u globalne norme

Digitalizacija može dovesti do dekontekstualizacije i komercijalizacije tradicijske kulture gdje se autentični običaji i izrazi mogu izgubiti u masovnoj produkciji ili obradi. Nije nemoguća ni homogenizacija kulture gdje se lokalne raznolikosti mogu izgubiti pod utjecajem dominantnih trendova globalizacijskih procesa. Osim toga, ponekad se tradicijski izrazi prilagođavaju da bi se bolje uklopili u globalne norme što može dovesti do gubitka autentičnosti.

Takve negativne komponente digitalizacije i globalizacijskih procesa mogu usporiti ili zaustaviti optimalan razvoj kulturne baštine tako što dovedu do iskrivljenja ili osiromašenja kulturnih izraza, što, naposljetku, može utjecati na njihovu dubinu, značaj i sposobnost prijenosa autentičnih kulturnih vrijednosti. No, ono negativno ne znači nužno potpuni zastoj u razvoju kulturne baštine. Tu su zapravo postavljeni izazovi koji zahtijevaju pažljivo upravljanje, osvještavanje i intervenciju. Upravo prepoznavanje tih rizika može potaknuti napore za zaštitu i revitalizaciju kulturne baštine te promicanje njezine autentičnosti i raznolikosti.

3.3.2. Autentičnost baštine kroz prizmu suvremenih procesa

Promatrajući pozitivne komponente suvremenih procesa, sigurno je uočiti da je digitalizacija uvelike olakšala proces konzervacije i distribucije kulturne baštine čime precizne digitalne kopije artefakata, rukopisa i drugih materijala omogućavaju zaštitu od propadanja i gubitka (Mesić, 2022: 53). Mesić (2022: 53) navodi kako je Ministarstvo kulture i medija još 2007. godine prepoznalo pet elemenata u propisivanju cilja i svrhe digitalizacije: (1) Digitalizacija radi zaštite izvornika, (2) Digitalizacija radi poboljšanja dostupnosti građe, (3) Digitalizacija radi stvaranja novih proizvoda i usluga, (4) Digitalizacija radi upotpunjavanja fonda i suradnje, (5) Digitalizacija na zahtjev.

Digitalizacija, svakako, omogućava rekreaciju i obnavljanje izgubljenih elemenata kulturne baštine. Digitalna rekreacija osigurava stvaranje interaktivnih iskustava za publiku. Virtualna stvarnost, simulacije i interaktivne platforme omogućuju ljudima istraživanje i doživljaj kulturne baštine na nov i inkluzivan način. Time se stvara nova dimenzija koja pomaže ljudima u približavanju izgubljenim ili teško dostupnim elementima kulturne baštine. Ujedno, digitalni sadržaji poput audio i videosnimaka tradicijske glazbe i plesova potiče na interaktivno promicanje i proučavanje tradicije čime se osigurava kontinuitet u očuvanju kulturne baštine.

Nadalje, tradicijska glazba tako može doseći širu publiku pomažući u podizanju svijesti o tradiciji, kulturi – baštini uopće. Uz digitalne sadržaje glazbenicima, istraživačima ili drugim poklonicima tradicijske glazbe omogućeno je proučavanje različitih aspekata takve glazbe, uključujući izvedbene tehnike, stilove i kontekst. Cilj je, dakako, zadržati autentičnost izvedbi i potaknuti veći interes u zajednici ili društvu na suvremen način jer ono, po naravi, „vrednuje novo ispred starog, mladost ispred starosti, budućnost ispred prošlosti“ (Nora, 2007: 143). Tako suvremena autentičnost „stvara i omogućuje nove prostore i oblike ljudske interakcije i kreativnosti“ (Mesić, 2022: 37).

3.3.3. UNESCO-ova težnja zaštiti baštine

Globalizacija je omogućila interakciju i dijalog među različitim kulturama čime su se otvorili novi putevi za međusobno učenje i inspiraciju. Razmjenom kulturnih izraza tradicije se mogu obogatiti novim idejama i perspektivama stvarajući tako inovativne kulturne obrasce. Također, potaknula je svijest o važnosti očuvanja kulturne raznolikosti. Kroz međunarodne inicijative i suradnju sve se više ulaže u zaštitu ugroženih kulturnih izraza i tradicija.

Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO) promovira dijeljenje znanja i slobodan protok ideja čime se ubrzava međusobno razumijevanje te potiče jačanje veza među nacijama promovirajući, između ostaloga, kulturnu baštinu i jednaku dostojanstvenost svih kultura (UNESCO, mrežna stranica). U studenom 2022. godine proslavljena je 50. obljetnica Konvencije o svjetskoj baštini, koja od osnutka 1972. godine osigurava okvir za suradnju među državama kako bi se zaštitila i očuvala iznimna kulturna i prirodna blaga koja pripadaju čovječanstvu kao cjelini. U tekstu Konvencije o svjetskoj baštini iz 1972. godine potiče se na identifikaciju kulturnih i prirodnih resursa koji su od iznimne važnosti za svjetsku baštinu, usvajanje mjera zaštite i očuvanja tih resursa, potiče se na razvoj planova konzervacije i upravljanja baštinom kako bi se potaknulo održivo korištenje te se potiču edukativne aktivnosti koje će povećati razumijevanje značaja svjetske kulturne baštine.

Hrvatski sabor ratificirao je UNESCO-ovu Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine 2005. godine te se od tada radi na popisivanju, dokumentiranju i promidžbi nematerijalne kulturne baštine. Cilj je Ministarstva kulture i medija potaknuti aktivno sudjelovanje u aktivnostima planiranja i provođenja mjera zaštite nematerijalne kulturne baštine pa se tako podupiru formalna i neformalna edukacija, razvojni projekti, istraživanja, planiranja održivog razvoja, razvijanje kreativnih pristupa baštini i dr. (Ministarstvo kulture i medija, mrežna stranica). U Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske do 2018. godine

upisano je više od 160 nematerijalnih kulturnih dobara, od kojih je 17 dobara upisano na UNESCO-ove popise nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Na Reprezentativnom popisu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva upisana su dva dobra relevantna za ovaj diplomski rad – Ljelje iz Gorjana, godišnji proljetni ophod Kraljice te bećarac, vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema.

3.3.4. Inovativni pristupi očuvanju baštine

Kreativna industrija, čiji je najznačajniji sektor upravo baština (Mesić, 2019: 69), omogućuje kulturnoj baštini reinterpetaciju tradicionalnih elemenata u suvremenom kontekstu čime će olakšati približavanje mlađim generacijama i široj publici. Potiče inovativne pristupe u prenošenju kulturnih izraza, kao što su digitalne platforme, interaktivne aplikacije i virtualna stvarnost čime se povećava dosegnutost i angažman.

Mesić (2019: 69), prema Borić Cvenić i Tufekčić (2014: 606), kreativnu industriju povezuje s „inovacijama, novim pothvatima i rizicima u poslovanju, nematerijalnim vlasništvom, transferom znanja, kreativnim pristupom proizvodnji i novim tehnologijama.“ Uz to, kao dio kreativne ekonomije (Mesić, 2019: 69), kreativna industrija pridonosi ekonomskoj održivosti očuvanja kulturne baštine kroz stvaranje novih kulturnih proizvoda i usluga inspiriranih tradicijom, no ne smije se, upozorava (2019: 71), prepustiti isključivo profitu pa je važno i nužno „primijeniti kulturne politike i mjere u svrhu zaštite baštine, identiteta, pa i vlastite sudbine“.

Uz kreativno umjetničko izražavanje umjetnici i kreativci često istražuju i reinterpetiraju kulturne elemente osnažujući njihovu prisutnost u suvremenom svijetu. Također, kreativna industrija može potaknuti međunarodnu suradnju promovirajući kulturnu raznolikost i dijeljenje kulturnih vrijednosti na globalnoj razini. Nebrojeno je mnogo aktivnosti unutar kreativne industrije koje bi pridonijele očuvanju kulturne baštine, a među njima su: osnivanje interaktivnih (virtualnih) muzeja ili interpretacijskih centara, reinterpetacije tradicijskih motiva, priča i elemenata kroz suvremene umjetničke medije (slike, performansi, skulpture i dr.), održavanje kulturnih festivala i obrazovnih radionica s učenicima ili studentima, razvoj digitalnih aplikacija za učenje o kulturnoj baštini. Neke nabrojene aktivnosti opisane su u sljedećim poglavljima rada.

Zaključno, kulturna baština predstavlja bogatstvo tradicija, uključujući tradicijske melodije i plesove kao ključne nositelje identiteta i vrijednosti kroz generacije. Uz melografiju, koja omogućava digitalno snimanje tradicijskih izraza, ta baština razvija i nove mogućnosti

koje se kreću u suvremenim pravcima kreativne industrije uspostavljajući vezu između prošlosti i budućnosti. Unatoč izazovima otvaraju se prilike za širenje svijesti o kulturnom nasljeđu i lakšu dostupnost informacija osiguravajući da se vrijednosti tradicionalnih izraza ne izgube u vrtlogu modernog svijeta. Implementirati digitaliziranu kulturnu baštinu među njezine korisnike može potaknuti njezino razumijevanje i vrednovanje, potencijalno pridonoseći produbljenom razumijevanju vlastite kulture i identiteta te široj kulturnoj pluralnosti. Cjelokupan proces pospješit će razvoj tolerancije i suživota u raznolikim kulturnim aspektima, navodi Mesić. Digitalizacija je ipak „preduvjet učinkovite organizacije i prezentacije materijalnih i nematerijalnih tragova prošlosti koji oblikuju kulturnu memoriju i revitaliziraju baštinu (Mesić, 2022: 54 prema Šojat-Bikić, 2013: 17-19).“

4. POVIJESNI I KULTURNI RAZVOJ TRADICIJSKIH GLAZBALA I GLAZBE SLAVONIJE

Slavoniju se bajkovito definira kao zemlju izobilja, gostoprimstva i veselih ljudi, kao područje legendi čiji se mitovi i tajne ponosno prenose s koljena na koljeno, a njezine Slavonce kao da se „ponosno drže tradicija kao što su proslava žetve, narodna nošnja i lokalna narodna glazba“ (Hrvatska turistička zajednica, 2023: mrežno izdanje).

Tako se ovaj rad, između ostaloga, temelji na glazbenoj tradiciji i kulturnoj ostavštini, a koja se interpretira upravo autohtonim instrumentima – glasom i tamburom. Naime, Turci svoju dugovratu lutnju donose na područje Balkana, gdje ona postaje glazbenim idiomom. Udomaćila se ponajviše u Makedoniji, na Kosovu, u Bosni i Hercegovini. Potom se iz Bosne seobom Šokaca i Bunjevaca tambura seli u Slavoniji i Bačku te se postepeno širi do Dalmacije i ostalih dijelova Hrvatske (Leopold 1995: 13-14). Utjecaj tamburaškog umijeća vidljiv je i na osnivaču hrvatske orkestralne glazbe i hrvatskom skladatelju Vatroslavu Lisinskom. Tamburaška je svirka iz Bačke u prvoj polovici 19. stoljeća utjecala na njegovo skladanje solo-pjesme *Tamburaška* (iz 1846. godine). Potom, interes za tamburom budi se i u Paji Kolariću, koji je slijedeće, 1847. godine, osnovao prvo tamburaško društvo u Osijeku – tadašnjem središtu hrvatske provincije Slavonije.

4.1. Afirmacija tradicijske kulture: Pajo Kolarić, Franjo Ksaver Kuhač, Josip Andrić, Julije Njikoš i suvremeni skupljači narodnog blaga

Najveći su hrvatski gradovi u doba hrvatskog narodnog preporoda bili pod utjecajem tuđinske glazbene kulture: Rijeka je bila pod utjecajem talijanske, a Zagreb i Osijek njemačke kulture. Tako je revolucija u ilirskom pokretu označila borbu protiv tuđinskih utjecaja na hrvatskom narodnom tlu, a duh je romantike (tada dominantan u umjetničkoj Europi) pobudio hrvatski narod za stvaranjem novih glazbenih djela na vlastiti nacionalni ponos. Upravo se istočna Hrvatska afirmirala po Paji Kolariću i Franji Ksaveru Kuhaču tendencijom da „hrvatske narodne glazbene vrednote, nagomilane razvojem mnogih stoljeća, u tradiciji najširih narodnih slojeva, otkrije i izdigne na opće vidjelo te uklopi u viši tok našeg glazbenog kretanja“ (Njikoš 1995: 9–10). Naime, Njikoš (1995: 10) navodi kako su navedeni skladatelji, Kolarić i Kuhač, postavili čvrste temelje „narodnom smjeru hrvatske glazbene kulture“.

Gorljivi ilirac Pajo Kolarić (1821. – 1876.) završio je gimnaziju 1841. godine, bio je gradski kancelist/senator, činovnik u sirotištu, gradski vijećnik, a naposljetku i ravnatelj

Osječke štedionice (kasnije Slavonske sredotočne štedionice koju je i osnovao). Bio je i zastupnik Grada Osijeka (1865. – 1867.) te osječko-valpovačkog kotara (1872.) u Hrvatskom saboru. Prvi je u Hrvatskoj, a i na slavonskom jugu, koji je narodno glazbalo uzeo „iz ruku seljaka i primitivnih svirača“ (Njikoš, 1995: 10), prenio ga u grad i predao građanima na utjecaj kulturnog glazbenog strujanja. Kolarića se smatra tvorcem tamburaških zborova¹ i prvim poznatim slavonskim skladateljem popularnih pjesama. Aktivizirao je svoj ideal na glazbenom području tako što je tamburi „dao zadatak“ koji su do tada izvršavala samo ona glazbala uvezena iz drugih europskih zemalja. Želio je obogatiti hrvatski (opći) glazbeni život, a postigao je to skladanjem melodije za pjesmu Petra Preradovića *Tko je srce u te dirno*². Ona danas ima povijesno značenje i „tamburaška se glazba ponosi što je najkarakterističnija pjesma naše glazbene prošlosti nastala uz tamburu“ (Njikoš 1995: 11) (Slika 1, 2).

Slika 1. Njikoševa partitura za tamburaški orkestar za Kolarićevu „Miruj, miruj, srce moje“ – uvod

Izvor: Njikoš, Julije (1995)

¹ Zbor je veća skupina pjevača koji jednoglasno ili višeglasno izvode posebnu vrstu vokalnih skladbi (Proleksis enciklopedija, 2012), međutim Andrić je upotrebljavao termin *zbor* za sastav od tri do najčešće devet (čak i 15) instrumentalnih glazbenika na tamburi. Prema njemu su, ističe Ferić (2011: 27), orkestri tek veći tamburaški zborovi s više tamburaša na istim glazbalima te ih često prati pjevanje. Napominje i kako se orkestri bave najčešće koncertnim muziciranjem. Termin koji se gotovo stotinu godina koristio za pretežito instrumentalne tamburaške ansamble danas je smješten u prošlo vrijeme te ga zamjenjuje *komorni orkestar*, ujedno najmanji orkestralni sastav.

² Melodiju je za istu pjesmu skladao i Vatroslav Lisinski, ali je Kolarićeva stekla veću popularnost.

mf

1. Tko je sr - ce u te dir - no, da si ta - ko sad ne -
 2. Ne u - da - raj to - li ja - ko, razbit mo - žeš pr - si
 3. Ah, sti - sni se u svom ku - tu i pre - go - ri želju
 4. Znam ja ti bi mah na vra - tu, po - e - ce - lo tvoja

P

pizz.

P

Δ Dm F

Slika 2. Njikoševa partitura za Kolarićevu „Miruj, miruj, srce moje“ – početak za pjevače

Izvor: Njikoš, Julije (1995)

Tu je pjesmu njegov sljedbenik Franjo Ksaver Kuhač (1834. – 1911.) uvrstio na prvo mjesto svoje zbirke *Južno-slovyenske narodne popievke* (Zagreb, 1878.) (Njikoš, 1995: 19). Zapravo, Kolarićevih je 11 pjesama našlo svoje mjesto u istoj zbirci pa je time Kuhač, prvi hrvatski muzikolog i melograf, sačuvao ono što je Kolarić u glazbi stvorio, postavio je znanstveni temelj onome čemu je Kolarić dao kulturno-umjetnički smisao.

Izniman je utjecaj Kolarića na Kuhača. Kuhač je kao gimnazijalac dolazio na učenje i zapisivanje glazbe i po nekoliko sati tjedno. Toliko je bio oduševljen da je kasnije napisao i prvi životopis Paje Kolarića pa ga objavio u svojoj knjizi *Ilirski glazbenici* u izdanju Matice hrvatske u Zagrebu 1893. godine. Tada ga je opisao kao velikog veseljaka, vještog naturalističkog pjevača „sa liepim bariton-grlom“, kao izvrsnog „tanburaša“ i vatrenog ilirskog rodoljuba: „Pjesme, koje je on spjevao i za koje je i melodije ishitrio, išle su od usta do usta, te su ih čak i oni Osječani pjevali, koji nisu ni umjeli, ni htjeli progovoriti hrvatsku rječ“ (Njikoš 1995: 61).

Pisali su obojica, i Franjo Kuhač i Julije Njikoš, kako je Kolarić bio voljen među građanstvom, među svjetinom, nije skladao patriotske ili bojne pjesme, ali ih je svirao (Kuhač: „javno svirao“) sa svojim tamburaškim društvom pa je tako oduševljavao svoje slušatelje. To je označilo i mađarsko neprijateljstvo, zatvorili su ga u Retfali – u dvorcu Pejačević, a hrvatski su ga krajišnici oslobodili čim su ušli u grad. Uslijedila je Kolarićeva gradska, odnosno državna služba, kao i ravnateljstvo banke/štedionice.

Nakon smrti ostavio je više od 5000 forinti u dobrotvorne i prosvjetne svrhe (za gradnju galerije slika, Jugoslavenskoj akademiji, gornjogradskej crkvi, Učiteljskoj zadruzi, osječkoj gradskoj glazbi, osječkim siromasima...).

I Narodne su novine pisale o Paji Kolariću, njegovom doprinosu u razvoju kulture i glazbe grada Osijeka, kao i šire: „Pajo Kolarić bio je rodoljub, kakvim bi se svaki narod ponositi mogao: gorljive revnosti i djelatnosti i nepokolebive uztrajnosti“ (Njikoš 1995: 65). Kolarićeva ostavština, dakle, seže već daleko u prošlost, a pamćenje na njega živi u obliku spomenika, tamburaških društava, tamburaških skladbi, tamburaških festivala i pripadajućih nagrada, lirskih pjesama. Mnogi su skladatelji upravo Paji Kolariću posvetili neka svoja djela. Franjo Ksaver Kuhač tako je napisao glazbenu sliku „Osječki galop“ koja ilustrira gradsku sjednicu 1865. godine, na kojoj je glavnu riječ u borbi za uvođenje hrvatskog umjesto njemačkog jezika vodio upravo – Kolarić. (Slika 3.)

20 KOLARIĆ SE POSVJETIO NAGLASANJE ...

Slika 3. dio Njikoševe partiture za tamburaški orkestar za Kuhačev „Osječki galop“

Izvor: Njikoš, Julije (1995)

Kuhač je, s druge strane, kao prvi hrvatski veliki melograf i muzikolog te jedna od najvećih ličnosti u Hrvatskoj, stvarao i jačao glazbenu kulturu s narodnim glazbenim izrazom i u narodnom duhu. Učio je u Pešti, bio Lisztov³ učenik te se po završetku posve posvetio glazbenom radu – skupljao je i zapisivao narodne pjesme. Dosegao je brojku od skupljenih

³ Franz Liszt (Raiding, 22. 10. 1811. – Bayreuth, 31. 7. 1886.) bio je mađarski skladatelj, pijanist i dirigent, jedna od najznačajnijih figura romantizma u glazbi. Imao je veliku ulogu u popularizaciji klavirskih recitala te je bio poznat po revolucionarnim doprinosima u razvoju klavirske tehnike.

5000 narodnih melodija, od koji mnoge čine temelje hrvatske melografije (Njikoš 2011: 71). Upravo su njegove zbirke bile izvor inspiracije za brojne potrebe glazbenog života, samim time u društvenom, kulturnom i školskom kontekstu (kola, poskočice, napjevi i dr.).

Dr. Josip Andrić (1894. – 1967.) bio je pripovjedač, publicist, kritičar, putopisac, glazbenik, jezikoslovac i melograf iznimno bogatog književnog i glazbenog opusa. Autor je nekolicine pjesama, pripovijedaka s motivima iz folklora Hrvata u Bačkoj u Srijemu, raspravljao o gospodarskim temama, njegove su glazbene rasprave prevedene na europske jezike, ali ono što je istaknuto jest da je tijekom života zabilježio oko 2000 pučkih skladbi s područja Slavonije, Srijema i Bačke. Bio je, dakako, i skladatelj za tambure (i za druga glazbala) pa je tako iza sebe ostavio 180 skladbi za tamburaški orkestar, a i tiskao je više svojih kompozicija (Zelić, 2019). Bio je i osnivač brojnih kulturnih društava i ustanova, nekih i predsjednik, organizator kulturnih manifestacija, no zato ne čudi da je djelovao i kao dirigent tamburaških zborova (*Bisernica, Osvit*) te je imenovan i za predsjednika Hrvatskog tamburaškog saveza još 1937. godine. Julije Njikoš i Viktor Peras poklonili su Andriću tamburu Paje Kolarića (Fotografija 1.), koja ga je potaknula na skladanje veće tamburaške kompozicije za osječke tamburaše („Uvertira Pajo Kolarić“ – slika 4.), a i na osnutak Slavenskog tamburaškog društva „Pajo Kolarić“ (čiji je predsjednik postao 1955. godine).⁴

Fotografija 1. Tambura Paje Kolarića

Izvor: Digitalni katalog Muzeja Slavonije

Andrić je svojevremeno istaknuo: „Ovo svoje djelo, skromno po svojoj biti, ali značajno po svojoj zamisli i ljubavi, s kojom sam ga stvorio imajući pred očima ideal naše tamburaške glazbe, posvećujem Slavenskom tamburaškom društvu „Pajo Kolarić“ i po njemu svim osječkim tamburašima, sa željom da ostanu vjerni i ustrajni u ljubavi prema tom djelu naše

⁴ STD „Pajo Kolarić“ osnovano je 1954. godine te se smatralo kako je postalo glavni promicatelj koncertne orkestralne glazbe i jedno od vodećih hrvatskih tamburaških društava. Solisti Opere Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku uzajamno su surađivali s Društvom, koje je, dakako, već osvajalo nagrade i prva mjesta na smotrama i festivalima gradskog, regionalnog i republičkog natjecanja. Iako je glavni dio repertoara temeljen na koncertnoj orkestralnoj glazbi, znatan je dio programa ostavljen i za ruralnu i urbanu tradicijsku glazbu u umjetničkoj obradi (osječke starogradske pjesme, slavonska, baranjska i srijemska pučka glazba). Društvo ima bogatu i nakladničku djelatnost iz društvene povijesti (spomen knjige, putopisi, monografije, tiskane partiture...) (Ferić, 2011: 128).

glazbene kulture.“ (Njikoš, 1995: 116). Svojim je obrazovanjem na visokoj razini zaslužen ušao u kulturne tijekove Hrvatske čime je obogatio i potaknuo daljnja kvalitetna djelovanja.

Slika 4. dio Andrićeve partiture u rukopisu: „Uvertira Pajo Kolarić“

Izvor: Njikoš, Julije (1995)

Osoba koja je dala izniman doprinos u proučavanju i dokumentiranju hrvatskog narodnog govora (koji itekako utječe na izbor motiva u napjevima) bio je Julije Njikoš (1924. – 2010.), muzikolog, melograf, skladatelj, dirigent, novinar, glazbeni kritičar i komentator u Muzičkoj redakciji Radiotelevizije Zagreb. Također je bio jedan od osnivača i predsjednik umjetničkog savjeta Festivala hrvatske tamburaške glazbe u Osijeku, predsjednik Hrvatskog tamburaškog saveza u Osijeku, glavni urednik glasila za promicanje tamburaške glazbe *Hrvatska tamburica* i urednik notnih izdanja *Tamburaški orkestri KPSH* (Hrvatski tamburaški savez u Osijeku, 2009). Slavonija je Njikošev nepresušan izvor inspiracije, svu je svoju ljubav prema domovini i njezinim ljepotama istaknuo upravo u koncertnim djelima (uvertirama, simfonijskim poemama, suitama, glazbenim skicama i dr.), skladanim pjesmama na stihove narodne lirike (poput: *Moj je lola u nane jedinac*, *Moje zlato suvo*, *Vesela je Šokadija* (Ilija Lešić-Bartolov), *I gorjet će lampa nasrid Vinkovaca* (Milan Sigetić) i dr.), ali i u obradama narodnih pjesama i kola.

Njikoš je tijekom svoga života zapisao oko 4000 narodnih pjesama, kola i poskočica uz priče iz života naroda (Hrvatski tamburaški savez u Osijeku, 2009) te je iste povezo u cjeline u desetak knjiga (*Gori lampa nasrid Vinkovaca*, *Županja se pružila kraj Save*, *Đakovo je srce Slavonije* i dr.) što je iznimno vrijedan dar za očuvanje hrvatske narodne baštine. Njegova je

briga za (nematerijalno) nacionalno blago bilo zapaženo pa je tako dobitnik brojnih postignuća i iznimnih nagrada (*Nagrada grada Osijeka, Josip Juraj Strossmayer*, posebno priznanje Hrvatskog društva skladatelja za životno djelo, *Zlatni grb grada Osijeka za životno djelo, Porin za životno djelo...*) (Hrvatski tamburaški savez u Osijeku, 2009). Skladatelj je obogatio folklor Slavonije, Baranje i Srijema i sačuvao ga od kolektivnog zaborava suvremene zajednice zapisivanjem melodija, napjeva, anegdota – živih slika o seoskom načinu života.

Tradicijsku su kulturu, koja se manifestira upravo i ponajviše kroz pjesmu, zabilježili i brojni suvremeni lokalni sakupljači i pjesnici – skupljali bi najčešće pjesme i napjeve iz svojih rodni krajeva ili i sami opjevali način života, poljodjelstvo, ljude. Tek su neki od pučkih kazivača i skupljača nematerijalnog blaga: Marija Maoduš, Ruža Knežević, Martin Grgurovac⁵ (koji je, između ostaloga, prikupio oko deset tisuća bećaraca, drumaraca i drugih napjeva⁶), Tomislav Krpan, Zvonimir Toldi⁷ – prikupljali su napjeve (bećarce, drumarce, pokladarce i druge deseteračke dvostihove) na području slavonske Posavine, a Mihael Ferić uzeo je kao zadatak prikupiti i stihove i notne zapise pučkih pjesama i poskočica (Rem, 2009: 95). Ferić je rođen u Slavonskom Kobašu 1939. godine te se iznimno zalagao za ulazak bećarca na popis zaštićene baštine nematerijalne kulture Hrvatske, kao i za upis na popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva (UNESCO). Radio je kao nastavnik glazbenog odgoja u Slavonskom Brodu te je od osnutka Radničkog kulturno-umjetničkog društva Đuro Salaj, 1972. godine, sustavno radio na proučavanju tradicijske glazbene baštine. 2003. dobio je statu *Zlatni tamburaš*. Godine 2006. bio je dirigent koncerta *Šokačka rapsodija – 100 tamburaša*, prije toga član umjetničkog odbora Festivala tamburaške glazbe Jugoslavije i ocjenjivačkog suda za orkestre i praizvedbe na Festivalu hrvatske tamburaške glazbe (danas Međunarodnog festivala umjetničke tamburaške glazbe), a i bio je član više ocjenjivačkih sudova na folklornim i tamburaškim manifestacijama (na lokalnoj, županijskoj, regionalnoj, državnoj i međunarodnoj razini) (Ferić, 2011: 380). O njegovom zalaganju za tamburašku glazbu i glazbeni izričaj svjedoči niz nagrada i odličja, s posebnim naglaskom na Specijalnu nagradu stručnog žirija 10.

⁵ Martin Grgurovac (1953., Privlaka) završio je studij novinarstva, a radio kao turistički djelatnik, novinar i nakladnik. Producent je, glavni urednik i vlasnik nakladničke kuće *Privlačica i Riječ* u Vinkovcima te je pisac dnevničke proze i noveleta. Također je inicijator i producentski realizator opsežnih biblioteka (npr. *Croatica – hrvatska književnost u 100 knjiga, Stoljeća hrvatskog jezika...*) (Društvo hrvatskih književnika).

⁶ *Slavonske pismice* (Vinkovci, 2005.) pjesmarica je koja je se smatra najznačajnijom zbirkom slavonske šokačke pučke popijevke.

⁷ Zvonimir Toldi (1944., Vinkovci) diplomirao je etnologiju i povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1968., kada je zaposlen u Muzeju broskog Posavlja, prikupio je značajnu etnološku zbirku, utemeljio bogatu fonoteku (10 000 pozitiva i negativa), autor je brojnih izložbi i niza etnoloških članaka i tekstova o povijesti Slavenskog Broda. Također, dobitnik je brojnih nagrada i priznanja, a prema njegovoj knjizi *Duni vjetrove ladovane* snimljen je i dokumentarni film *Lud bi bio 'ko bi zamjerio* (2006. godine), za što je dobio i posebno priznanje na 15. međunarodnom festivalu etnološkog filma u Beogradu (Dautbegović, 2002).

Festivala tamburaške glazbe Jugoslavije koju je dobio za izvedbu suvremene glazbe i tako postao jedinim dobitnikom te nagrade u povijesti festivala. Osim toga, bavi se publicistikom i glazbenom kritikom, a i autor je i suautor brojnih djela i članaka. Njegovo vjerojatno najpoznatije djelo jest *Hrvatski tamburaški* brevijar iz 2011. godine, opsežna i bogato opremljena monografija posvećena tamburi koja govori o njezinom razvoju, sustavima, povijesti sviranja, tamburaškim društvima, zborovima i orkestrima, o manifestacijama te pojedincima koji posvećuju svoje vrijeme (neki i živote) upravo tom tradicijskom instrumentu i glazbi. Ferić je voditelj i savjetnik tamburaških sastava i orkestara te je idejni začetnik Muzeja tambure u Slavonskom Brodu. Svojim je svakodnevnim naporima dao izniman doprinos očuvanju i izgradnji kulturnog identiteta grada Slavanskog Broda i njegove okolice, o čemu svjedoči i titula počasnog građanina Slavanskog Broda koja mu je dodijeljena 2017. godine.

4.2. Šokački narodni napjevi i pjesme: žanrovi

Narodne pjesme se, prema načelima kulturne politike iz 30-ih godina prošlog stoljeća, nisu smjele dotjerivati jer bi se time, ujedno, „pokvarile“, navodi Ceribašić te dodaje kako u seljačku kulturu svakako ne pripadaju one pjesme kojima su stvaratelji skladatelji: „najljepše su pjesme bez nota“ (Ceribašić 2003: 79 prema Herceg 1937). Svakako je bilo relevantno izvoditi kakve glazbene vrste koje bi bile tipične za onaj kraj iz kojega dolaze pjevači pojedinci ili pjevački zborovi – ipak je to bio svojevrsna promocija pa bi se „ponudio“ turistički obilazak kraja (najčešće sela) upravo kroz stihove pjesama i napjeva. Tu bi, svakako, bili uključeni i „pojedinci ili skupine s glazbalima tipičnima za tradicijsku glazbu dotičnog glazbenofolklornog područja“ (Ceribašić, 2003: 97).

Narodna se glazba očitovala u duhu razdoblja, jedinstva u teškim razdobljima života, a i obilježila ju je „mudrost i invencija u stvaralaštvu“ (Oliver, O. i Oliver, T. 2006: 5). Upravo bi u takvoj glazbi pronašli čistoću duha naroda te ju očuvali od zaborava. Ljepota je šokačkog kraja i narodne pjesme, navode Goran i Vladimir Rem (2009: 91), kao stvorena da nadahnjuje: „sam duh narodne glazbe oblikuje umjetničku maštu onih koji svoju djelatnost nastavljaju tamo gdje sam narod prestaje“.

Različita (a svakako povezana i bogata) podneblja Slavonije, Baranje i Srijema rezultirat će različitim tumačenju napjeva i plesova – unatoč, primjerice, sličnim zvučnim strukturama. U pojedinim krajevima Slavonije neke će se riječi otpjevati sporije dok će to u Baranji biti brže i dinamičnije. Moguće je i obratno. Svakako, glazbeni su žanrovi ovih triju krajeva povezani s opisima običaja (vjenčanja (svatovskih obreda), žetve, Božića, poklada...), seoske

svakodnevice ili s pričama o ljudima „s margine“ (Ceribašić 2009: 196). Česti su tako svatovci, bušarci, žetvene pjesme, križarice, božićne kolede, ladarice i druge pjesme ili napjevi. Ladarice je naziv za grupu djevojaka koje bi obilazile selo, zastale pred kućama i otpjevale najčešće običaj svetkovanja Ivanja (u lipnju) te zaprimile dar za opjevano i otplesano kolo (Hrvatska enciklopedija, 2021). Koleda su obično ophodi za vrijeme zimskog solsticija kada koledari (skupina muških pjevača) kratko uprizoruju vjerski sadržaj (tema Božića) te požele plodan uspjeh, sreću obitelji kojoj to pjevaju, a zauzvrat su darivani (Hrvatska enciklopedija, 2021). Žetvene pjesme (svečanosti) slave plodove zemlje, osiguravaju da „radni dan u polju“ prođe brže i veselije jer bez dobrog društva i pjesme rad je tek ... rad. Bušari bi svojom pjesmom tjerali zimu te najavljivali korizmeno vrijeme posta i „smirenja duše“, a porijeklo imaju i mađarski Baranjci, ne samo hrvatski.

Najpoznatiji tradicijski žanr znan je kao razuzdan, humorističan, sarkastičan. Riječ je o bećarcu, UNESCO-vom zaštićenom nematerijalnom dobru koji opisuje ljubavne avanture, zavodništvo mladića, ali se dotiče i društvenih pitanja. Odražava životnu stvarnost, iskustva seljaka i seljačkog života sa svakodnevnim problemima i osjećajima, od tuge i radosti do sukoba. Kritizira društvene norme prikazujući ih kao satirične, a bio je i odraz nezadovoljstva prema vlasti (feudalnim gospodarima, političkoj eliti). Poznat je po nadmetanju pjevača praćenih pjevačkom skupinom i najčešće tamburama (Ceribašić, 2009). Po glazbenom izričaju bećarcu su slični svatovac, iako progovara o posve drugim i radosnim temama (obredu vjenčanja), drumarac (pjeva se „na drumu“, na ulici te tematizira ponašanje najčešće mladića ili bećara), pudarice (pudarske pjesme koje se izvode za vrijeme „čuvanja grožđa“ ili upoznavanja mladića i djevojaka te priprema djevojaka za svatove, brak). Sve te pjesme mogu se izvoditi u (šetanom ili šokačkom) kolu u pratnji tamburaša ili „na suho“.

5. ETNOGRAFSKI PRIKAZ TRADICIJSKIH NAPJEVA

Cilj je ovoga poglavlja istaknuti i kategorizirati tradicijske napjeve Slavonije, Baranje i Srijema, razjasniti njihovu simboliku i značaj unutar lokalnih kultura. Istraženi su raznolikost motiva i njihova pojavnost, odnosno uočena je uloga koju imaju u oblikovanju identiteta zajednice. Povezat će se tradicijski napjevi s modernijim interpretacijama i obradama na suvremenim glazbenim platformama čime će se utvrditi i prilagodljivost medija odnosno napjeva prema zahtjevima i afinitetima publike. Fokus će se usmjeriti na konkretan primjer slavonskog sela kako bi se utvrdila veza između napjeva i lokalnih običaja pružajući uvid u bogatstvo kulturne baštine koja živi kroz glazbenu tradiciju ovog područja.

5.1. Kategorizacija i analiza tradicijskih napjeva

Šokac bi svoje mjesto doživljavao kao centar svijeta u kojemu mu je osigurano zadovoljenje svih potreba (duševnih, duhovnih, tjelesnih, egzistencijalnih). Malo selo u njegovim bi očima bilo velegrad: „Tradicionalni je Šokac bio vezan uza svoje dvorište, svoj šljivik, svoje polje, selo, stan i najbližu okolicu. On je malo putovao, malo se opterećivao dalekim i nepoznatim svijetom (...) ni u vrijeme kada je živio i radio u najužem krugu svojega sela nije [se] ondje osjećao skućeno, izolirano, odbačeno“ (Užarević 2009: 527).

Sama činjenica da su ljudi društvena bića pretpostavlja sposobnost identificiranja s događajima koji su se dogodili skupinama i zajednicama čak i prije nego su im se oni pridružili (Žanić, 2013: 300). U tom kontekstu, bitno je da čovjek iz mnoštva obilježja koja posjeduje, kao i drugi ljudi iz njegove okoline, „izvuče ona koja drži posebno važnima te da oko njih gradi bilo koji oblik pripadnosti koji drži važnim“ (Žanić, 2013: 300). Taj princip identificiranja i povezivanja s događajima i vrijednostima skupina odražava se i u najčešćim motivima šokačkih napjeva, posebno u bećarcima. Ti napjevi često izražavaju ljubav prema prirodnim ljepotama Slavonije, Baranje i Srijema, veselje, svirku, zaljubljivanje, ženidbu, ali isto tako i unutarnje sukobe pojedinaca koji su u neskladu sa svakodnevicom sela i političkim prilikama ili se bore s osobnim izazovima i destruktivnim nagonima.

U napjevima su uvijek, dakako, moguća međusobna prožimanja i miješanja lokalnih govora, miješanje lokalnih govora slavonskog dijalekta i standardnog jezika te utjecaj poetike ili pjesničkog jezika na jezik napjeva, napominje dalje Užarević (2009: 528), što je potom rezultat miješanja ikavice s (j)ekavicom i nekim oblicima jezičnog standarda, što je pak „u skladu sa zahtjevima „pjesničkog jezika“ i poetike (ostvarivanje potrebnoga broja slogova, rime, metrike, cezure)“.

5.1.1. Motivi ili teme u napjevima

Navedeni ili slični (prilagođeni) napjevi mogu nastati u jednom, a izvoditi se u drugom kraju Slavonije, Baranje ili Srijema. Autorstvo (ni)je upitno, s jedne strane napjevi bi nastajali u trenutku, mogli bi se izvesti jednom i nikada više jer se nisu zapisivali, a mnogi su ih smišljali na licu mjesta, npr. plešući u kolu. S druge strane, stanovnike pojedinih mjesta kao zajednica može se smatrati kolektivnim autorima. Ipak su njihovom inicijativom opismenjeni ljudi zapisivali ono što čuju.

Izražavanje ljubavi/tajno ašikovanje:

Nemoj, mati, kćeri vjerovati / da je sama kad je sa svinjama

*Dika mi se 'ladovinom krade / samo Brezna naše tajne znade*⁸

Stoji dika kraj Brezne u 'ladu / čeka mene da ga ne poznadu

Misečino, idi do nevolje / pri tebi se ljubiti ne more

Kad ja umrem, diko, ti zacvili / nek se znade da smo svoji bili

Osobitosti prirode, sela i djelatnosti:

Rascvala se ruža i lelija / pa miriše cila Slavonija

Zadubravlje i šorovi tvoji / ljepše selo nig'e ne postoji

Vinogradu, moj debeli 'ladu / u tebi mi 'ladovat ne dadu

Dok su stari bećarine bili / na Brezni su i jeli i pili

Svoj sam šešir svitom okitio / dok sam konje na Brezni požio

Bećari i njihovo ponašanje:

Svi mi kažu da sam bećarina / što ja šešir nosim na očima

Evo mene koji ljubim žene / volim žene a curice mene

*Misli sva'ko daj' bećaru lako / da je lako, bio b' bećar sva'ko*⁹

*Što'j bećaru za godine gladne / pit će vino 'mjesto vode 'ladne*¹⁰

⁸ Bećarce na temu potoka Brezne skupio je i obradio Antun Knežević, nekadašnji učitelj u zadubravačkoj školi.

⁹ Bećarci koji se izvode u brojnim krajevima Slavonije, Baranje i Srijema, često na smotrama folklor.

¹⁰ Zapisao A. Knežević (Zadubravlje).

Teče Brezna potokom i lazom / ženit ću se samo sa mirazom

Bečarim se i po malo lolam / žene nemam ja ovako moram

„Žestoka“ djevojka ili snaša:

*Ako ideš drugu curu ljubiti' / još ćeš i ta tri zuba izgubiti'*¹¹

*Diko moja, golube garavi / nema ništa od naše ljubavi*¹²

*Lupi, diko, glavom o ćupriju / našla sam si boljeg đuvegiju*¹³

*Kad se udam i pođem u drva / ja ću zadnja a svekrva prva*¹⁴

*Svekrvice otvaraj kapiju / vodimo ti snašu u avliju*¹⁵

*Mlada snaša kao arambaša / suknjom vije, 'oće da se bije*¹⁶

Svadbene svečanosti:

*Volim kuma, volim i đevera / starog svata k'o rođenog brata*¹⁷

*Ružmarine, širi grane svoje / na jesen ćeš u svatove moje*¹⁸

Nije gazda 'ko se stalno keru / već je gazda koj' udaje kćeri

Pokladne svečanosti:

Poklade su i ludi su dani / meni mama u kolo ne brani

Vrijednost doma i tradicije iznad je novca:

*Više vridi rubina šokačka / nego cila Irska i Njemačka*¹⁹

Slavonijo u srcu te nosim / gdje god bio s tobom se ponosim

¹¹ Gorjanski drumarac koji je otpjevala ženska vokalna skupina „Đakovčanke“.

¹² Zapisao Slavko Janković u Zadubravljju 26. veljače 1946. godine.

¹³ Zapisao A. Knežević (Zadubravlje).

¹⁴ Zapisao Zvonko Vidaković (Zadubravlje).

¹⁵ Svatovac je zapisao Adam Pavić u knjizi *Pjesmom i plesom na Vezove* 2005. godine, a potječe iz Đurdanaca.

¹⁶ Svatovac iz Zadubravlja.

¹⁷ Dolje (10) opisano.

¹⁸ Svatovce transkribira Adam Pavić sa snimke Josipa Vinkeševića za *Pjesmom i plesom na Vezove* 2005. godine, a potječu iz Levanjske Varoši.

¹⁹ Moderni bečarac osmišljen u jeku emigracije Hrvata u Irsku i Njemačku 2000-tih godina, govori kako će u sjećanju i srcu jednog Slavonca uvijek biti domovina, tradicija i običaji pored strane zemlje i stranog naroda gdje se osjeća izgubljeno i izolirano.

Ponekad bećarci zahtijevaju brzo smišljanje odgovora na prethodno otpjevanu „provokaciju“ (muški pjevači ili tamburaši u nadmetanju sa ženama) no, dakako, sve u duhu pošalice i bez zamjermanja:

Tamburaši što ste sada stali / svirajte nam dok nismo zaspali (žene)

Garavušo, vrag u tebe uš'o / što ne daš poljubiti, dušo (muškarci)

*Ja sam, diko, od oni' papreni' / meni treba poljubac vatreni (žene)*²⁰

5.1.2. Motivi u narodnim (tradicionalnim) pjesmama

Brojne narodne ili tradicionalne pjesme osigurale su svoje mjesto u programima izvođenja kulturno-umjetničkih društava (uz koreografirane plesove pojedinih krajeva), njihove su obrade postojeće na nosačima zvuka i digitalnim glazbenim kanalima tamburaških sastava i ansambala, a i česta su, nepresušna čak, istraživačka tema. Dalje u tekstu nabrojat će se dijelovi napjeva s ciljem prepoznavanja temeljnih motiva u melodijama pojedinih krajeva Slavonije, Baranje i Srijema uz postojeće izvođače koji su opjevali ili reinterpreterali tradiciju prema zapisima u pronađenim pjesmaricama i zbirkama hrvatskih folklornih napjeva.

Ej, kad su stari svinje žirovali / ej, kad su stari svinje žiroval'

Ej, debele su krmače tiral' / ej, debel su krmače tiral'

Pjesma je to zapisana u knjizi Julija Njikoša *Gori lampa nasrid Vinkovaca* (1997.), a autor ju je smjestio u područje Prkovaca. Autor je osim pjesama zapisivao narodne običaje, kola i poskočice. Pjesmu su interpretirale Slavonske lole, Sinovi atara, Franjo Knežević²¹ te muška vokalna skupina KUD-a „Tena“ „Bećarine“ iz Đakova.

Teme bi pjesama bile uglavnom o životu na selu, poslovima koji se moraju obaviti da bi obitelji preživjele, svakodnevnim „mukama“, no ipak, s glazbom je bilo sve jednostavnije podnijeti: *Divojka Mara žito žela* interpretirao je ansambl LADO na nosaču zvuka *Kolo igra, tamburica svira, vol. 1.*, a *Sinoć naši večerali mlika* Vera Svoboda²², ženska pjevačka skupina „Nene“ iz Bošnjaka, muška vokalna skupina „Bećarine“ i drugi.

²⁰ Izvedeno na koncertu *Šokačka rapsodija* 2008. godine.

²¹ Franjo Knežević (1940. – 2018.) bio je skladatelj, pjesnik i mnogima omiljen narodni pjevač rođen u Vranovcima. Bio je i član Zavičajne udruge Ličana „Vrilo mudrosti“ iz Slavenskog Broda te njezin dopredsjednik od 1997. do 2000. godine. Svoj je glazbeni trag ostavio na pet snimljenih albuma narodne glazbe. (Vrilo mudrosti, 2018).

²² Vera Svoboda (1936., Osijek) hrvatska je pjevačica zabavnih, narodnih i starogradske pjesama. Sa suprugom Julijem Njikošem zastupala je kao zaštitno lice hrvatske festivalske umjetničke tamburaške glazbe u Osijeku, a i tamburašku glazbu općenito. Nagrađivana je za svoj rad i doprinos u glazbi: Red Danice hrvatske s likom Marka

*Divojka Mara žito je žela,
Žito je žela, oj, Maro, oj!
Žito je žela, tri vinca plela,
Tri vinca plela, oj, Maro, oj! (Privlaka)
Ej, sinoć naši večerali mlika,
Ej, a ja mislim di je moja dika. (Privlaka)*

Pjesmu *Škripi đerma* Njikoš je smjestio u područje Slakovaca, no prema zapisu u Hrvatskoj pjesmarici (1. dio) koju su priredili Oliver Oliver i Tomislav Oliver 2006. godine (uz notografa Borjana Olivera) pronađene su manje alternacije u tekstu.

Umjesto *đerma* u Oliverovoj knjizi je *đeram*, umjesto *vodu grabi* (kod Njikoša) zapisano je *vodu vadi*, a također je u Njikoševom zapisu *dika materina* dok je u Oliverovom zapisu *zlato materino*.

*Škripi đerma, škripi đerma,
'ko je na bunaru? (ponavljanje)
Škripi đerma, ej, škripi đerma.*

Jaši baba dorata prema Njikošu smještena je na područje Prkovaca, a izvodi se i oko Slavenskog Broda, kao i *Kad se Ćiro oženio* koji je s područja Ivankova.

*(...) Svako svoga dorata drži na ularu,
A ja svoga dorata držim u kućaru. (...)*

Stihovi *Jaši baba dorata* možda nisu na ikavici, ali zato spominju ular (opremu za vezivanje konja) i kućar (dvorišna „ljetna“ kuhinja), što je bilo na gotovo svakom seoskom gospodarstvu. Tako i u pjesmi *Kad se Ćiro oženio* spominju se trpeza (stol za kojim se objeđuje) i pekmez (marmelada ili džem koju su stari sami spremali).

*(...) Sjedi Ćiro za trpezom,
namaz'o se sa pekmezom.
Čaj, Ćiro, sjedi s mirom,
u cure ne diraj! (...)*

Marulića (1995), zlatna plaketa „Grb Grada Osijeka“ (2012), Porin za životno djelo (2022), a do danas je održala i oko 400 koncerata u dobrotvorne svrhe. (izvor: Osijek.in, 2022).

Njikoš *Mjesta* smješta u područje Ivankova, a izvode se u ikavskom govornom području kao *Mista* (npr. Zadubravlje kod Slavonskog Broda). Razlike su u tekstu minimalne, ali postoje. Zaziv je za *Mjesta avoj*, a za *Mista aoj*. Umjesto *nješta* u zadubravačkim *Mistima* kazalo se *nešta*.

*Avoj, mjesta, mjesta, mjesta,
Kazat ću ti nješta, nješta!
Kad ti stanem govoriti, glava će te zaboliti!*

Rokovačke *Predite prelje* dočekale su brojne inačice. Slijedi izvoran zapis Julija Njikoša (prva strofa), a potom inačica koju su izveli članovi KUD-a „Šokadija“ iz Starih Mikanovaca, koja se nalazi i na njihovom nosaču zvuka *Ide dika kapu najerio* iz 2017. godine. U takvoj je inačici i dodano nekoliko stihova.

*Predite prelje, vezite velje...
Da udamo našu Maru, jako daleko.
Za koga ćeš, ćerko? Za svinjara majko...
Za svinjara, mila majko, ne ću, pa ne ću. (...)*

*Predite prelje, vezite velje
Da udamo našu milu.
Za koga majko?
Za svinjara, mila kćeri.
Neću, neću majko ja.
[U svinjara svinje gude spavat se ne da] (...)*

Sljedećih nekoliko pjesama tematizira prirodne ljepote Slavonije, Baranje i Srijema²³.

*Oko, oko Studve i bistra Bosuta
Pase, pase srna, jelen i košuta.
(Topić i Luburić, 2007: 218)*

²³ Dakako, ne može se odrediti točna godina nastanka tradicionalnih/narodnih pjesama, cilj je uvijek bio vjerno prikazati zbivanja u trenutku njihova zapisivanja što je danas priznato kao doživljaj seoskog gospodarstva, pojma uživanja u prirodi pred očima. Može se to pojmiti i kao dnevnik ratara, bečara, *divojaka*...

Pjesmu su interpretirali tamburaški sastav „Kristali“, „Fijaker“ i lokalna kulturno-umjetnička društva u vlastitim aranžmanima i prilagodbama teksta, no ne izvodi se često, a smatra se još i lovačkom pjesmom.

*Ej, Slavonijo, zemljo plemenita,
puna žitnih polja, valovita!
Šorom, šorom, 'ladom, idem curi kradom!
Šorom, šorom, 'ladom, idem curi kradom!*

(Topić i Luburić, 2007: 63)

„Slavonijo, zemljo plemenita“ izveo je još 1971. godine Petar (Pero) Nikolin²⁴ uz pratnju pjevačke skupine i tamburaškog sastava. Vera Svoboda udahnula je dušu tradicionalnoj *Oj, Baranjo, lipa i bogata* kada ju je interpretirala na nosaču zvuka *Vezak vezla Hrvatica mlada* 1989. godine.

*Oj, Baranjo, lipa i bogata,
žitna polja, redovi dukata* (ponavljanje obaju stihova)

(Topić i Luburić, 2007: 205)

Niz je, dakle, narodnih pjesama i napjeva koji u aktualni društveni kontekst stavljaju odnose među ljudima, otkrivaju se različiti aspekti ljubavi, obiteljskih veza, prijateljstava, općih društvenih interakcija. Izražava se i divljenje prema bogatoj prirodnoj baštini Slavonije, Baranje i Srijema u obliku dnevnika zapisničara, kako je priroda izgledala kada se mladić zaljubio, što je djevojka radila na slavonskom zlatnom polju i kako su se zaljubili, prenosila su se životna iskustva i priče, legende o životu jednog običnog seljaka.

²⁴ Petar Nikolin (1935. – 2017.) bio je među doajenima narodne tamburaške glazbe, solist koji je izvodio slavonske, srijemske i vojvodanske narodne pjesme (Hrvatska glazbena unija 2017). Plodna je bila njegova suradnja s velikim tamburaškim orkestrom Radio Osijeka (pod ravnanjem dirigenta Antuna Nikolića - Tuće) s kojim je snimio 50 pjesama. Dakako, njegov opus mnogo je veći, a obuhvaća suradnju s brojnim hrvatskim glazbenicima i skladateljima.

6. POVEZANOST TRADICIJSKIH NAPJEVA S LOKALNOM KULTUROM I OBIČAJIMA NA PRIMJERU SLAVONSKOG SELA

Zadubravlje je selo smješteno 11 kilometara istočno od Slavanskog Broda, a čije se ime spominje još od kraja 17. stoljeća kao *Zadobrat* ili *Zadobravie*²⁵ (Maoduš, 2018: 36). Prije izgradnje željezničke pruge sredinom 19. stoljeća broj stanovnika bio je oko 400 te je postupno, do ranih 2000-ih, prerastao 1000. Selo su također naseljavali Dalmatinci koji su se vraćali iz Amerike te Ličani (sredinom 20. stoljeća)²⁶ pa je to obilježilo i obnovu izgrađenog identiteta s ciljem integracije različitih kulturnih sredina u jednu *novu*.

Tadašnji je župnik (30-ih godina 20. stoljeća) okarakterizirao narod (Zadubravce) kao veseo i gostoljubiv, ali i primitivan: „naginje patrijarhalnosti, ljubi svoje običaje (...) više su dobroćudni, vole piti i na starinski živjeti (...) nisu baš svadljivi i dosta se ugodno s njima živi.“ (iz spomenice trnjanske župe²⁷ prema Maoduš, 2018: 120). Maoduš (2018: 158) navodi kako su identitet seljana uvelike odredili „plodna i rodna zemlja, vjera u Boga i kulturno nasljeđe“ te ih tako učinilo ljudima koji su „iznad svega voljeli svoju grudu, široke duše i dobra srca“.

6.1. Formiranje kulturno-umjetničkog društva

Zadubravlje je, kao i većina slavonskih sela, naklonjeno prenošenju vrijednosti tradicijske kulture na mlade generacije. Taj proces pospješuju umjetnički stilizirana ostvarenja u izvornom folkloru, odnosno djelovanjem u kulturno-umjetničkim društvima. KUD „Seljačka sloga“ djeluje od 1936. godine, uz stagnaciju u stvaralaštvu od osam godina (1940. – 1948.), a i jedno je od rijetkih društava koje nije promijenilo svoje ime (Maoduš, 2018: 161-163). Od početka djelovanja uvježbavani su pjesme i kola, a izvođeni su i igrokazi. Već dvije godine nakon osnivanja pohvaljeni su za aktivnost pa su ostvarili pravo sudjelovanja na smotrama u Đakovu (1938.), Slavanskom Brodu (1939.) i u Zagrebu (1939.). Uspjehe su nizali i predstojećih godina na lokalnim, regionalnim, državnim i međunarodnim smotrama folkloru, a i sami su organizatori jedne takve („Igra kolo pokraj Brezne“). Tamburaši su djelovali i mimo KUD-a. Dakako, u selu su prvo svirale gajde, potom dvojnice a onda i tambura samica, harmonika, violina te bisernica, brač, bugarija i bas. Svirači su bili samouki i nisu poznavali notne zapise,

²⁵ Mnoga su slavonska sela bila okružena šumama (najčešće hrastovim) koje su se, ujedno, nazivale *dubrave*. Zadubravlje je tako bilo naseljeno iza tih dubrava pa je tako i dobilo svoj naziv.

²⁶ Kraj 17. stoljeća obilježila je i kolonizacija slavonskih sela iz zapadne Bosne, a riječ je o etničkoj grupi Šokaca (katolički Vlasi) koja je po načinu oblačenja, tradicijskoj kulturi, jeziku i običajima te narodnim pjesmama bili srodni slavanskim Hrvatima pa su se međusobno vrlo brzo naviknuli i prihvatili.

²⁷ Trnjanska župa je župa svetog Marka evanđelista, a Zadubravlje je njezina filijala.

ali nijedna se proslava, svatovski obred ili kirvaj nisu mogli zamisliti bez njih (Maoduš, 2018: 178–179).

6.2. Očuvane tradicijske melodije

Svaki je seoski običaj bio popraćen glazbom i pjesmom, a nekoliko kola (znanih kao starinska ili staračka) u selu se izvode više od 200 godina. Prvi zapisi zadubravačkih melodija datiraju iz 1950./1951. godinu kada je održana prva folklorna škola u nekadašnjoj SFR Jugoslaviji, u Zagrebu. Polaznici škole obilazili su područja Hrvatske (terenska nastava) te učili plesove i melodije pa ih i zapisivali. Iz Zadubravlja zapisani su: *Jaši baba dorata*, *Povračanac*, *Oj, Ivane Ivaniću* i *Faljila se faljisava*.

237. FALJILA SE FALJISAVA
– »Cucke« ili »kolo na jalovo« –

Izvor: Ivančan – "Narodni plesovi Hrvatske", 1, 1964, str. 46
Po pjevanju članova ogranaka "Seljačke sloge" Zadubravlje

Zadubravlje
Zapis: Ivan Ivančan

$\text{♩} = 80$

Fa - lji - la se fa - lji - sa - va, fa - lji - la se fa - lji - sa - va.

The image shows a musical score for the song 'Faljila se faljisava'. It is written in a single system on a five-line staff with a treble clef. The key signature has three sharps (F#, C#, G#) and the time signature is 2/4. The tempo is marked as quarter note = 80. The melody consists of several measures, with a triplet of eighth notes in the second measure. The lyrics are written below the staff, aligned with the notes. The score is enclosed in a rectangular box.

Slika 5. Faljila se faljisava: notni zapis Ivana Ivančana

„Faljila se faljisava“ izvorno je šetano kolo iz Zadubravlja koje se izvodi bez pratnje tambura. Notni je zapis omogućio Ivan Ivančan²⁸ te ga pripremio za svoju knjigu „Narodni plesovi Hrvatske“ iz 1964. godine (slika 5.). Tekst je zapisala Franjka Vidaković sredinom 20. stoljeća te se prema njemu izvodi do danas. „Povračanac“ je također izvorno zadubravačko kolo, ali ono se izvodi uz pratnju tambura. Note je zapisao Mihael Ferić prema izvedbi KUD-a na brodskoj smotri folklor (slika 6.), što je objavljeno u knjizi „Smotra folklor SlavonSKI Brod '80.“. Među preostalim kolima iz Zadubravlja pronašli su se: „Dorata“ (notni zapis Julija Njikoša²⁹), „Kosci kose zelenu livadu“ (notni zapis Mihaela Ferića³⁰) te „Oj, Ivane Ivaniću“ (notni zapis Julija Njikoša – slika 7.).

²⁸ Ivan Ivančan (1927. – 2006.) bio je etnokoreolog i koreograf, umjetnički direktor ansambla LADO (1974. – 1979.), direktor poduzeća za organizaciju priredbi i manifestacija „Arto“ te znanstveni savjetnik od 1989. godine. Zapisivao je običaje, priče, predaje i vjerovanja te plesove iz cijele Hrvatske, kao i one gradišćanskih Hrvata u Austriji, sudjelovao u raspravama europskih etnokoreologa, pisao znanstvene i stručne radove, skupljao fotografije, magnetofonske vrpce, umjetnička ostvarenja i dr. pa ga se zbog doprinosa smatra najplodnijim hrvatskih etnokoreologom (Institut za etnologiju i folkloristiku).

²⁹ Zapis se nalazi u Njikoševoj knjizi „Slavonijo, zemljo plemenita“ iz 1970. godine.

³⁰ Ferić je melodiju zapisao u knjizi „Smotra folklor SlavonSKI Brod '80.“ iz 1979. godine.

240. POVRAĆANAC
– kolo uz svirku i pjevanje –

Izvor: "Smotra folkloru Slavonski Brod '80", 1980.
Po pjevanju i sviranju članova
KUD-a "Seljačka sloga" Zadubravlje

Zadubravlje
Zapis: Mihael Ferić

♩ = cca 152

Po - vra - ća - nac, to je do - bar ta - nac,
cu - ra - mom - ka pu - sti na ta - va - nac,
na ta - va - nac pa u svoj ku - ća - rac.

Slika 6. Povraćanac: notni zapis Mihaela Ferića

239. OJ, IVANE IVANIĆU
– kolo uz pjevanje –

Izvor:
Njikoš – "Slavonijo zemljo plemenita", 1970, str. 143

Zadubravlje
Zapis: Julije Njikoš

Umjereno

Oj, I - va - ne, I - va - ni - ću, oj, I - va - ne I - va - ni - ću.

Slika 7. Oj, Ivane Ivaniću: notni zapis Julija Njikoša

Zadubravlje ima i nekoliko izvornih narodnih pjesama, među kojima je poznatija „Pod lipom Ivo boluje“, koju je zapisao Slavko Janković³¹ već davne 1946. godine (Slika 8.) te je sačuvana u prvom svesku knjige Vinka Žganeca i Nade Sremec „Hrvatske narodne pjesme i plesovi“ iz 1951. godine. Narodne zadubravačke pjesme koje također imaju notne zapise jesu: „Ružmarine, cvati cvitom plavim“, „Imao sam devet žena“ te „Torba plače kad slanine nema“. Iz samih se naslova pjesama može zaključiti kako je selo uživalo u čemu god je moglo uživati: dobrim međuljudskim odnosima, hrani i piću, dobrom poslu i pjesmi.

³¹ Slavko Janković (1897. – 1971.) bio je pravnik, pjesnik, novelist, dramski pisac, novinar, skladatelj, glazbeni pedagog, folklorist i melograf koji je za života skupio oko 20 000 dvestiha. Komponirao je skladbe na temelju izvornog narodnog melosa, bio je dirigent Hrvatskog pjevačkog društva „Reljković“, a i primio je Nagradu AVNOJ-a 1970. godine za doprinos u muzikologiji.

231. POD LIPOM IVO BOLUJE

Izvor: Žganec-Sremec – "Hrvatske narodne pjesme i plesovi" I, 1951, br. 124

Zadubravljje
Zapis: Slavko Janković

$\text{♩} = 75$

Pod li-pom I - vo bo-lu-je, bo-lu-je, pod li-pom I - vo bo-lu-je aj— bo-lu-je.

Slika 8. Pod lipom Ivo boluje: notni zapis Slavka Jankovića

Zadubravljje, poput mnogih drugih slavonskih, baranjskih i srijemskih (šokačkih) sela, iznimno se posvećuje očuvanju svoje bogate kulturne baštine. Takva predanost ne izražava se samo prikazivanjem običaja (poklade (bušari), svadbeni obredi, kirvajski običaji, čijala i žetvene svečanosti) već i kroz njihovu glazbenu dimenziju, pri čemu svaki ima svoje melodije i prilagođene tekstove (svatovci, pokladarci (pokladovci), drumarci...). (Slika 9.)

Ti napjevi nisu tek glazbeni dodatak, već i važan dio lokalne kulture koja se zapisuje i prenosi s generacije na generaciju, jednako kao što su to izgradnja i očuvanje međuljudskih odnosa i identiteta zajednice. Običaji i glazba tako su duboko ukorijenjeni u selo da se redovito prakticiraju kao dio lokalne tradicije, bez obzira na interese suvremenog društva i nove vrijednosti koje su digitalizacija i globalizacija donijele sa sobom.

ZAPISI IZ ZADUBRAVLJA

230. DRUMARAC

Izvor: "Šokačke pismice" II, 1967, br. 83
Po pjevanju članova "Seljačke sloge"
Počimalja Kata Madjarević

Zadubravljje, 26.2.1946.
Zapis: Slavko Janković

Umjereno

Oj, di-ko mo - ja, go-lu-be ga-ra - vi, ne-ma ni - šta od na-še lju-ba - vi,

ej, ne - ma ni - šta od na-še lju - ba - vi.

Slika 9. Drumarac: notni zapis Slavka Jankovića

6.3. Kratki pregled očuvanih napjeva

Drumarci iz Zadubravlja prema zapisu Zvonka Vidakovića:

Poruči mi, moja druga Maro / kad će biti kod naši' čijalo
Čijem perje i mislim na diku / oj da mi je makar na vidiku³²
Kupov'o mi medenjake redom / napila se šerbeta sa medom³³

Svatovci iz Zadubravlja prema zapisu Zvonka Vidakovića:

Crna koka snela bijelo jaje / pa se cura garava udaje
Kumuj kume sad je tvoja vlada / tvoja vlada a naša parada
Kuvačice, da si vridna bila / ne bi tebi sarma zagorila

Pokladarci (pokladovci) iz Zadubravlja prema zapisu Zvonka Vidakovića:

Poklade su i ludi su dani / pa se nađe i žena pijani'
Pitaju me čim obrve garim / garim garom, lolinom cigarom
Oj, poklade ajdete polako / ja i dika volimo se jako

Bećarci iz Zadubravlja prema zapisu Zvonka Vidakovića i notama Mihaela Ferića (slika 10.):

Pitaju me 'ko mi konje rani / žena baci oni jedu sami
Dođi, curo, ti sa nama radit / pa ćemo se rakijicom sladiť
Volim piti šljivove rakije / i ljubiti što je najmilije
Vene trava ge baraba spava / cvit miriše ge cura uzdiše³⁴

³² Izvedeno kao dio koreografije (čijanje perja) za Brodsko kolo 2007. godine.

³³ Dio je kirvajskog običaja.

³⁴ Navedena četiri bećarca dio su običaja skupljanja sijena.

235. BEĆARAC

Po pjevanju i sviranju članova
KUD-a "Seljačka sloga" Zadubravlje

Zadubravlje
Zapis: Mihael Ferić

$\text{♩} = 84$

Slika 10. Bećarac: notni zapis Mihaela Ferića

Tradicijski napjevi koji su povezani s lokalnom kulturom slavonskih (baranjskih i srijemskih) sela temeljni su za oblikovanje kulturnog identiteta zajednice. Stanovnici Zadubravlja, obilježeni kao gostoljubivi i skloni uživanju u radu i odmoru, vjerni vlastitoj zemlji i kulturnom nasljeđu, svoj identitet izražavaju upravo interpretacijom običaja i zapisivanjem melodija jer prenose poruke, emocije i vrijednosti koje su od davnina oblikovale živote ljudi toga kraja.

7. TRADICIJA, KULTURA, TURIZAM

Složena je dinamika između triju pojmova koji oblikuju i mijenjaju društvene interakcije u suvremenom svijetu. Tradicija kao temeljni aspekt kulture prenosi vrijednosti, običaje i identitet kroz generacije te s razvojem društva i različitim načinima komunikacije kroz različite medije, ona pak postaje integralni dio šire kulturne slike. Upravo iz tog razloga proces često dovodi do komercijalizacije i turističke valorizacije kulturnih elemenata.

Tradicija se postupno preoblikuje u kulturu kroz kontinuirani proces prenošenja i reinterpretacije. Sa svim svojim će bogatstvom simbola, umjetnosti, običaja i jezika kultura potom oblikovati identitet zajednice. Globalizacijski procesi potaknuli su na inovativan pristup očuvanju kulturne baštine koju je razvio spomenuti identitet zajednice te se razotkriva suodnos između kulture i turizma jer se prepoznaje potencijal baštine kao atraktivnog sadržaja za širu publiku. Takav suodnos tradicije, kulture i turizma odražava se u načinima na koje običaji, kao što su tradicijske melodije i plesovi, postaju privlačne kulturne manifestacije zahtjevnoj suvremenoj publici koja ima pristup širokom spektru sadržaja, teži relevantnim i interaktivnim oblicima (digitalnih) sadržaja. Cilj je postao zadovoljiti intelektualne, emocionalne i društvene interese publike s velikim očekivanjima i standardima.

7.1. Kulturni turizam kao poticaj očuvanju tradicijskih napjeva

Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji kulturni se turizam razumijeva kao „vrsta turističke aktivnosti u kojoj je osnovna motivacija posjetitelja učenje, otkrivanje, doživljavanje i konzumiranje opipljivih i neopipljivih kulturnih atrakcija/proizvoda na turističkom odredištu“ (2017), čime „atrakcije i proizvodi“ bivaju povezani jedinstvenim značajkama društva na materijalnim, intelektualnim, duhovnim i emocionalnim razinama. Takve značajke društva obuhvaćaju povijesno i kulturno naslijeđe, gastronomiju, književnost, umjetnost, arhitekturu, glazbu, kreativni sektor te *živu* (nematerijalnu) *kulturu* naroda.

Dakako, da bi se došlo do razvoja zajednice i njezinih vrijednosti, važno je fokus usmjeriti na planiranje i pomicanje osnaženih granica prihvatljivih promjena kulturnih resursa. Uz to, ključno je razumjeti kako razvoj (nematerijalne) kulturne baštine utječe na tradicionalne obrasce života i kako se može sinergijski spojiti s održivim turističkim razvojem. Uz primjerene programe obuke i osnaživanja, zajednica može izgraditi *most* između bogate prošlosti i dinamične budućnosti, što će, pak, rezultirati očuvanjem autentičnosti i (kulturnog) identiteta.

Pravilna raspodjela sredstava i podrške vlade dodatno će podržati te ciljeve omogućujući trajno povezivanje kulture i turizma za dobrobit svih dionika.

U tom kontekstu, organizacija kulturnih manifestacija, izložbi, koncerata i drugih interaktivnih aktivnosti koje promiču jačanje nematerijalne kulturne baštine pjesmom, plesom i glumom postaje iznimno važna. Temeljna kategorizacija manifestacija predstavlja različite oblike takvih događanja: festivali su natjecateljskog karaktera, smotre su preglednog ili nenatjecateljskog karaktera, sajmovi su komercijalni, a proslave animacijske i/li svečane (Dragičević Šešić, Stojković, 2013: 160). Ferić (2011: 286) navodi kako festivali imaju precizna pravila ili uvjete kojima se određuje „program, njegovo trajanje, način vrednovanja i ostale pojedinosti.“ Susreti su, pak usmjereni na jedno usko kulturno i umjetničko područje (iako to nije dosljedno provođeno), a natjecanja mogu biti i zasebne manifestacije koje sudionike razvrstavaju u kategorije i razne oblike ili dijelove natjecanja te se provode u strukovnim umjetničkim školama. Smotre su najstarije kulturne i glazbene manifestacije u Hrvatskoj, a pokrenute su 20-ih godina 20. stoljeća³⁵ kao smotre hrvatskih seljačkih zborova, a 1926. godine održana je, uz natjecanje seljačkih zborova, prva tamburaška smotra i revija narodnih plesova (Ferić, 2011: 286). Takvi događaji omogućuju zajednici da aktivno sudjeluje u očuvanju i promicanju svoje kulturne baštine, istovremeno privlačeći pažnju posjetitelja iz različitih dijelova svijeta. S takvim manifestacijama, tradicionalne vještine i umijeća postaju živi, interaktivni doživljaji koji se prenose s generacije na generaciju. Organizacija će takvih događanja potaknuti suradnju i razmjenu iskustava i znanja u zajednici. Također, stvorit će se prilika za ekonomski rast kroz turističku privlačnost potičući lokalne gospodarske sektore poput ugostiteljstva, trgovine i umjetničke produkcije (Svjetska turistička organizacija, 2023).

7.1.1. Manifestacije tradicijske kulture

Čuvari pučke kulturne baštine organiziraju niz takvih aktivnosti, u prvom redu festivale i manifestacije koje izravno ukazuju na potrebu očuvanja jezične i kulturne baštine u obliku predstavljanja običaja, folkloru i pjesme pojedinih krajeva Slavonije, Baranje i Srijema.

³⁵ Organizaciju smotri potaknula je kulturno-prosvjetna organizacija hrvatskog seljaštva *Seljačka sloga*, a pod njezinim okriljem osnovan je i Hrvatski tamburaški savez (1929. godine) koji za cilj treba imati osnivanje „što više amaterskih tamburaških zborova, uz uvjet da znaju tamburati po kajdama“ (Ferić, 2011: 286). Taj je savez ubrzo raspušten te će se 1937. godine osnovati Hrvatski tamburaški savez sa sjedištem u Osijeku prema inicijativi osječkih tamburaških entuzijasta. Isti je dan održana tamburaška smotra u organizaciji tamburaškog društva *Zvonimir*, a sudjelovalo je 11 tamburaških zborova i društava. (Ferić, 2011: 287).

Neke od takvih manifestacija uspješno se organiziraju više desetljeća: Đakovački vezovi, Vinkovačke jeseni, Brodsko kolo, Aurea fest, a svakako su prisutne i brojne (lokalne) smotre folklor, etno susreti i slični događaji koji privlače i međunarodni interes počevši od godišnjeg proljetnog ophoda kraljica (Ljelje iz Gorjana) preko etno susreta u Bilju („Oj, Baranjo, lipa i bogata“) i smotri „Slavonijo, u jesen si zlatna“, „Oj, jeseni, al' ideš polako“, Smotre folklor Đakovštine i Šokačkog sijela u Županji (i brojnih drugih) do natjecanja u pjevanju bećaraca znanog kao „Bećarfest“ i sličnih događaja promocije očuvanja kulturne baštine. Upravo su sve te aktivnosti i manifestacije preuzele iznimnu ulogu u „isticanju, rekonstrukciji i konstrukciji različitih razina kulturnoga identiteta“ (Škrbić Alempijević, 2009: 30) te će se u njima kroz pjesmu (i druge kulturno-umjetničke obrasce aktivnosti) uvijek uočavati želja i ljubav za očuvanjem autentičnog narodnog govora.

Ljelje iz Gorjana narodni su običaj proglašen spomenikom kulture 1966. godine i 2007. godine uvršten na popis UNESCO-ove nematerijalne baštine. Godišnji ophod kraljice ili Ljelje izvodi se na Duhove u mjestu Gorjani pokraj Đakova, čiji su i zaštitni znak, a običaj potječe iz pradavnih vremena Slavena te prvi zapisani tragovi postoje od 1898. godine, uočava Bajuk (2012: 478): „Djevojačke povorke posjećuju domaćinstva i pjevaju i plešu. One izvode ritual plesa i pjevanja sa sabljama, podijeljene na kraljeve i kraljice. (...) Kraljevi izvode ples sa sabljama, a kraljice pjesmom komentiraju plesne figure.“ Danas, dakle, glavnu ulogu imaju djevojke od 13 do 24 godine te su podijeljene na kraljice i kraljeve dok su momci prosjaci i svirači – broj je sudionika neodređen. Taj proljetni ophod nema nikakva crkvena obilježja, ali Ljelje u župnoj crkvi sv. Jakoba apostola sjede ispred oltara na stolicama ili klupama, a po završetku kreću u ophod sela na primanje kod domaćina pjevajući pritom napjev Ljelja (Institut za etnologiju i folkloristiku, 2013 prema Lović, Ivan, 2012). Kada završe s jednim napjevom, svirači najčešće odsviraju bećarac, drumarac ili gorjansko kolo te uslijedi čašćenje Ljelja kod domaćina. Običaj je predstavljen i kroz projekt LADO Electro koji od 2002. godine spaja „tradicijske glazbene izričaje s elektroničkom glazbom“ (LADO, mrežna stranica, 2020) te se nalazi na albumu (nosaču zvuka) *2.0. Memorabilium*.

Kulturno-tradicijska manifestacija „Slavonijo, u jesen si zlatna“ održava se 19 godina zaredom u Tenji, mjestu pokraj Osijeka. Manifestacija danas traje četiri dana te sudjeluje više od 500 sudionika u različitim kulturnim, tradicijskim i zabavnim sadržajima (mimohod jahača i kulturno-umjetničkih društava, smotra folklor, dječja smotra folklor, nastupi pjevačkih skupina i tamburaških sastava i ansambala, gastronomska natjecanja i dr.). Kulturno-umjetničko društvo „Josip Šošić“ iz Tenja glavni je organizator te vrijedne manifestacije, koja svake godine

privlači više od 5000 posjetitelja iz Hrvatske i susjednih zemalja (Osječko-baranjska županija, mrežna stranica, 2022). „Oj, jeseni, al' ideš polako“ naziv je večeri folkloru koja se održava već 24 godine u Bickom Selu, a svake godine u goste dovodi nova imena kulturno-umjetničkih društava s područja Brodsko-posavske i obližnjih županija.

Uvertira u nadaleko poznate Đakovačke vezove Smotra je folkloru Đakovštine koja je 2023. godine okupila 14 kulturno-umjetničkih društava toga podneblja. Kvalifikacijska je to smotra za nastupe na Vezovima koja se održava već 34 godine – najbolji će KUD-ovi predstavljati Đakovštinu na državnim smotrama izvornog folkloru (Vinkovačke jeseni, Brodsko kolo...) (Đakovo.hr, 2023). Šokačko sijelo u Županji održava se od 1968. godine kao najstarija i najveća manifestacija tradicijske kulture toga područja. Svakodnevnica Županjaca i stanovnika okolnih mjesta uprizorena je kroz nastupe folklornih društava, kazališne predstava i izložbe, večeri poezije, mimohode konjanika te pokladne povorke ulicama grada. Manifestacija se održava u veljači te završava na Pepelnicu, čime označava početak korizme (Hrvatska 365, 2023).

„Bećarfest“ je 2023. godine dočekaio svoje 11. izdanje koje je trajalo dva dana u Babinoj Gredi. Kako bi manifestacija dobila stručnu dimenziju i ojačala „položaj u sustavnom pristupu bećarcu“ (Županjac.net, 2023) organizirana je popularno-znanstvena tribina, no središnji je dio ipak natjecanje u pjevanju stotina bećaraca. Program je podijeljen u dvije kategorije (kerenje i natpjevavanje) u kojima se natjecalo 20 grupa natjecatelja iz Svilaja, Donjih Andrijevac, Slavenskog Kobaša, Strizivojne, Osijeka, Županje, Babine Grede, Starih Mikanovaca, Budrovaca, Đakova, Sikirevaca te drugih obližnjih sela i gradova. Pripremljeni su i uvod u manifestaciju koncertom domaćeg glazbenika te revijalni program gostiju iz Like koji su ispjevali *svoj* lički bećarac.

Organiziraju se i memorijali, „priredbe u spomen zaslužnom pojedincu, dugovječnom kulturno-umjetničkom društvu ili važnom kulturnom, sportskom i drugom događaju“ (Ferić, 2011: 302), a mogu biti složeni s različitim kulturnim i umjetničkim sadržajima, samo glazbeni ili umjetnički programi te biti posvećeni jednom glazbenom i bilo kojem kulturnom području (Ferić, 2011: 302). Jedan je od takvih primjera Tamburaški memorijal Hrvoja Majića koji se od 2000. godine obilježava u spomen primašu Zlatnih dukata (današnjih Najboljih hrvatskih tamburaša) kao koncert tamburaške instrumentalne glazbe.

7.1.2. Aurea fest – Zlatne žice Slavonije

Poznati požeški festival najveći je festival tamburaške glazbe u Hrvatskoj (Turistička zajednica Požeško-slavonske županije, 2023), a od 1969. do 1981. godine bio je znan kao festival slavonskih pjesama „Muzički festival Slavonija“. Tada se program sastojao od popularnih i koncertnih pjesama koje su, navodi Ferić (2011: 294), naizmjenice pratili revijski i tamburaški orkestar. Među popratnim programima nalazili su se, između ostalih, večer slavonskih pjevačkih zborova i rock sastavi koji su slavonske izvorne i festivalske pjesme izvodili u drugim obradama. Nakon gašenja tijekom 80-ih godina 20. stoljeća, festival je obnovljen 1989. godine pod novim imenom „Zlatne žice Slavonije“ (Ferić, 2011: 294) i s drugačijom programskom koncepcijom jer više nije bilo revijskog i tamburaškog orkestra: „festival se pretvorio u okupljalište malih tamburaških estradnih sastava (...) podlegao [je] medijskom i estradnom trendu tamburanja (...) što se neupitno odrazilo na njegovu umjetničku razinu“ (Ferić, 2011: 294). Dakle, manifestacija slavi izvornu narodnu pjesmu i stavlja pojedine njezine elemente u moderni kontekst. Prema programu za 2023. godinu, uvedene su promjene koje jamče približavanje afinitetima publike („koja želi vidjeti novo“), ali i nastavlja se tradicija: popularni hrvatski tamburaški sastavi i ansambli prezentirat će narodne motive u moderno aranžiranim tamburaškim pjesmama, najpoznatija imena tamburaške glazbe podsjetit će publiku na najveće hitove na retrospektivnom koncertu (uz pratnju tamburaškog orkestra pod ravnanjem maestra Siniše Leopolda), održat će se koncert tamburaškog sastava koji slavi 30 godina aktivnog djelovanja, a ne smiju se zaboraviti ni kulturno-umjetnička društva i folklorni ansambli koji će u povorci gradom i nastupima na pozornicama u blizini središnjeg gradskog trga oživljavati sjećanja na neka druga, mnogima i bolja vremena, seljački život i narodnu pjesmu (Zlatne žice Slavonije, 2023).

7.1.3. Brodsko kolo

„Brodsko kolo“ svoju priču o očuvanju običaja i narodne kulture započinje 1963. godine kao „Smotra folklora“ te se do danas smatra najstarijom smotrom izvornog folklora na području Hrvatske (Bajuk, 2012: 494). Ujedno, jedina je manifestacija koja se održava tijekom cijele godine te obuhvaća raznovrstan program: smotra izvornog folklora „Šokadijo, sve ti je na glasu“, županijske smotre folklornih pjevačkih skupina „Kad zapjevam i malo zagudim“, smotre dječjeg folklora „Igra kolo maleno“, smotre pučkog pjevanja crkvenih pjesama, smotre koreografiranog folklora, smotre pučkih igrokaza, Hrvatske smotre svirača na tamburi samici, mimohoda i nastupa kulturno-umjetničkih društava s područja Brodsko-posavske županije i šire, do raznovrsnih izložbi i drugog relevantnog programa.

7.1.4. Đakovački vezovi

„Đakovački vezovi – Smotra folklora Slavonije i Baranje“ počela je sada već davne 1967. godine pod nazivom „Đakovački vezovi: svečane narodne igre Slavonije“. Iako, od 1972. godine manifestacija mijenja naziv u današnji te se svečano održava svake godine krajem prvog, odnosno početkom drugog tjedna srpnja (Wershansky, 2008: 81). Tisuće sudionika iz Slavonije i Baranje uz goste iz cijele Hrvatske i susjednih zemalja predstavljaju pjesme, plesove i običaje svojih krajeva te izravno utječu na „spas od zaborava“. Posebnost je svakog izdanja manifestacije nova i različita tema (scenska slika) koja skladno povezuje slavonski i baranjski ples, pjesmu, gastronomiju, enologiju i, svakako, narod. Često su to uzrečice iz napjeva („Mi idemo kralju, ljeljo“ (2007.), „Moja duša bečarska“ (2021.) ili „Svi se momci oženiše“ (2023.)) ili slike iz života („Spremit ću se ja i sama“ (2019.), „Ovdje je moja domovina“ (2018.) ili „Oj, Đakovo, Šokadijo stara, tebe diči tvoja katedrala“ (2012.)).

7.1.5. „Oj, Baranjo, lipa i bogata“

Baranjska se manifestacija održava od kraja devedesetih godina prošloga stoljeća, a ideja je bila upravo očuvanje prirodne i kulturne baštine te gastronomije toga kraja. Tijekom godina održavanja pronašli su ono zajedničko „narodima s Dunava i Drave“ (Turistička zajednica općine Bilje, 2023), ali i utemeljili i predstavili ono jedinstveno pa se može reći da je to sajam tradicije. Etno susreti nose naziv prema tradicionalnoj pjesmi „Oj, Baranjo, lipa i bogata“ za koju je aranžman napravio Julije Njikoš, a dušu joj je dala Vera Svoboda. Svakako, Julije Njikoš pripremio je i zbirku narodnih pjesama, plesova i običaja baranjskih Hrvata Šokaca za dječji, ženski, muški i mješoviti pjevački zbor i tamburaški orkestar istoga naziva (1987. godine) koja predstavlja vječni sukob zuba vremena, baštinika tradicije i zagovornika modernoga. U tom sukobu ipak je prevladala želja za ostavštinom, tek prilagodba na potrebe suvremene baštine.

7.1.6. Vinkovačke jeseni

Manifestacija „Vinkovačke jeseni“ ima tradiciju dugu više od 50 godina, organizira se od 1966. godine, a najbolje ju je okarakterizirati kao smotru koja „teži trajnoj afirmaciji izvornoga kulturno-umjetničkoga narodnoga stvaralaštva temeljenoga na bogatoj baštini naroda Vinkovačkoga kraja i cijele Hrvatske“ (Vinkovačke jeseni, 2023) ili mjesto sakupljanja izvorne narodne kulture. U istom je obujmu smotra kao što je i „gospodarska, kulturna, turistička, sportska i zabavna manifestacija“ koju Bajuk (2012: 495) navodi kao najrazvijeniju i najznačajniju u Hrvatskoj. Jeseni su „samo čuvarica i slikarica izvornoga načina života, one pokazuju slike prošlosti i sadašnjosti, upućuju na neistražene pravce i mogućnosti u budućnosti“

(Vinkovačke jeseni, 2023). Čuvaju od zaborava selo, njegove ljude, običaje i baštinu uopće, s naglaskom na glazbenu baštinu koju „treba otkrivati suvremenom čovjeku i ljubitelju narodnih glazbenih umjetnina“ kroz svestranu razmjenu kulturnih, gospodarskih i nematerijalnih jezičnih dobara (Bajuk, 2012: 495).

Folklorne manifestacije nisu samo atrakcija. One svakako mogu biti kulturnim praksama koje se stavljaju na pozornicu s ciljem revitalizacije baštine zajednice, one određuju istu tu zajednicu. One jesu zajednica. Očuvanje i popularizacija kulturne baštine, dakako, ne staje na smotrama folklornog amaterizma; tek su neki od izravnih i izvornih baštinika članovi kulturno-umjetničkih društava, folklornih ansambala, svirači u tamburaškim sastavima i orkestrima i drugi. Ostaju i trajni dokazi ili krune u očuvanju baštine poput nosača zvuka vokalnih sastava pojedinih KUD-ova („Ide dika, kapu najerio“ KUD-a „Šokadija“ iz Starih Mikanovaca, „Pokraj Biđa“ muške pjevačke skupine „Strossmayer“ iz Strizivojne i dr.). Svoj doprinos u očuvanju tradicijske kulture svakako imaju i brojni tamburaški sastavi, vokalni solisti, a i suvremeni „zapisničari“ slavonskih pjesama, napjeva i običaja: novinar i publicist Ilija Maoduš, pučki pripovjedač i pisac Mata Baboselac Mišin, nagrađivani profesor etnologije i povijesti te pisac Zvonimir Toldi i drugi.

7.1.7. Glazbeni predstavnici zajednice

No, tko će opjevati narodne napjeve, tko će odsvirati autentične melodije kola da bi se pjevači počeli nadmetati u bećarcima? Tu je više stotina tamburaških sastava s područja Slavonije, Baranje i Srijema te vokalnih i instrumentalnih solista koji će pratiti zapise Julija Njikoša ili Mihaela Ferića kako bi dosljedno prenijeli sjećanja na seljački život, život mladih, na običaje i tradiciju, na ostavštinu jedne brzo zaboravljene zajednice – to su ipak sjećanja na narodnu tradiciju. Među tim stotinama sastava i ansambala pronaći će se oni koji desetljećima djelovanja prenose istinsku ljubav prema ostavštini, prema ljepotama Slavonije, Baranje i Srijema, tradiciji, a naposljetku time grade i kulturni identitet: Berde Band³⁶, Dike³⁷, Najbolji hrvatski

³⁶ Berde Band tamburaški je sastav iz Slavonskog Broda koji je početkom 1992. godine osnovao Marko Benić. Članovi su vrsni glazbenici, majstori glazbalari, dirigenti, skladatelji, a snimili su desetak albuma, svirali su po cijeloj Europi, Kanadi i u Sjedinjenim Američkim Državama.

³⁷ Dike su tamburaški sastav iz Vinkovaca osnovan 1986. godine i imaju deset snimljenih albuma. Za hrvatsku glazbenu nagradu Porin nominirani su dva puta u tri godine. Sastav je naklonjen „vojvođansko-bačkom i srijemskom tamburaškom zvuku. Temeljnu im programsku preokupaciju čine nove pjesme skladane na stihove slavonske tematike s neizbježnim prizvukom široke ravničarske melodike“ (Ferić, 2011: 343).

tamburaši (Zlatni dukati)³⁸, Slavonske lole³⁹ i brojni drugi. Tamburašku glazbu, tradicijske melodije i jedar slavonski temperament (Ferić, 2011:335) osim ansambala na baštinike tradicijske kulture prenose i iznimni vokalni solisti. Zahvaljujući Krunoslavu Kići Slabinu⁴⁰ i Veri Svobodi snimljene su brojne obrade slavonskih, baranjskih, srijemskih i bačkih tradicijskih melodija ruralnog i urbanog porijekla, kao i autorske pjesme uz pratnju tambura (Ferić, 2011: 336). Za njima ne zaostaju ni Šima Jovanovac⁴¹, Miroslav Škoro⁴², Marta Nikolin⁴³ i drugi. Oni su predstavnici zajednice. Prenose osjećaje, kulturne obrasce i tradiciju male zajednice na veću zajednicu, narod u konačnici.

7.1.8. Suvremeni pristup očuvanju tradicije

U prethodnim je poglavljima rada pisano o utjecaju globalizacijskih procesa na razvoj interesa publike za kulturnu baštinu, a ovdje će se navesti konkretni primjeri dobrih praksi koje je potaknula kreativna industrija. Ona na krajnje inovativan način približava širu publiku, s naglaskom na mlađe generacije, tradicijskim običajima, načinu života i, naposljetku, tradicijskoj glazbi.

Tako se na području Slavonije osnivaju interaktivni muzeji i grade interpretacijski centri koji će uz uporabu tradicionalnih i suvremenih umjetničkih medija pobuditi interes kod publike. Prvi svjetski Muzej tambure otvoren je u Slavanskom Brodu 2013. godine na ideju glazbenog

³⁸ Najbolji hrvatski tamburaši tamburaški su sastav nastao 1983. godine, kada su snimili i tzv. nulti album, a profesionalno su se počeli baviti glazbenim stvaranjem 1987. godine. Snimili su više od 300 pjesama na više od 30 albuma te su dobitnici dvaju Porina (Najbolji album tamburaške glazbe i Najbolja folklorna pjesma).

³⁹ Slavonske lole tamburaški su sastav službeno osnovan 1981. godine (do tada je djelovao kao sastav koji se „spojio“ u KUD-u „Ivan Filipović“ u Velikoj Kopanici 1976. godine). Surađivali su s brojnim vokalnim solistima (M. Škoro, V. Svoboda, K. Slabinac, Š. Jovanovac...) (Tamburaška muzika, 2018). Snimili su osam studijskih albuma i jedan snimljen uživo, a i česti su sudionici festivala u Hrvatskoj i šire te su svirali pred publikom u Australiji, Europi i Kanadi.

⁴⁰ Krunoslav Slabinac (Kićo) (1944. – 2020.) bio je osječki skladatelj, pjevač i gitarist koji se odmalena bavio glumom i glazbom te je svirao tamburu. Izvodio je tamburaške hitove, pop i rock and roll pjesme, koje su po mišljenju mnogi bezvremeni hitovi, a snimio je više od 500 pjesama. Tijekom karijere surađivao je brojnim imenima tamburaške scene, ali se za vrijeme boravka u Sjedinjenim Američkim Državama posvetio glazbi Elvisa Presleyja i Rolling Stonesa. Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja, među kojima je Nagrada za životno djelo Osječko-baranjske županije, a posthumno mu je dodijeljen i Porin za životno djelo (2021.).

⁴¹ Šima Jovanovac (1952., Gradište) hrvatski je glazbenik i „predstavnik šokačkog slavonskog melosa, plodan skladatelj te jedan od vođa i utemeljitelja tamburaškog pokreta“ (jovanovac.com). Osnivač je nekoliko producenstskih kuća s kojima su brojni poznati tamburaški sastavi i vokalni solisti surađivali. Među osnivačima je i Hrvatske glazbene unije, dobitnik je Danice hrvatske s likom Marka Marulića za izniman doprinos u kulturi.

⁴² Miroslav Škoro (1962., Osijek) hrvatski je glazbenik, skladatelj, političar i ekonomist. Glazbenu je karijeru započeo 1979. godine kao vokal u bendu iz Višnjevca. Živio je Sjedinjenim Američkim Državama, surađivao s Jerryjem Grcevichom i njegovim orkestrom, a pri povratku u Hrvatsku s brojnim tamburaškim sastavima koji su mu bili pratnja na koncertima a i festivalima te dalje. Dodijeljeni su mu Red Danice hrvatske s likom Marka Marulića, Red hrvatskog trolista i Spomenica domovinske zahvalnosti.

⁴³ Marta Nikolin (1963., Osijek) hrvatska pjevačica tamburaške glazbe koja ima 40-ak snimljenih pjesama i nastupa uz pratnju brojnih hrvatskih tamburaških sastava. Kći je Petra Nikolina (1935. – 2017.), doajena narodne tamburaške pjesme.

pedagoga i tamburaškog znalca Mihaela Ferića, majstora glazbalara i glazbenika Mladena Jurkovića te uprave (Krešimira Dokuzovića, predsjednika i Mladena Rakića, tajnika) i članova Brodske udruge tamburaša (Brodska udruga tamburaša, mrežna stranica: 2013). Udruga je istaknula kako je u samo godinu dana rada muzeja više od 5000 posjetitelja obišlo stalni postav koji se, za sada sastoji od oko 60 ručno rađenih tambura korištenih u vremenskom rasponu od 120 godina, niza dokumenata, više od 300 fotografija i audio zapisa (Muzejski dokumentacijski centar, mrežna stranica: 2013). Ujedno, posjetitelji mogu proučiti i aktivno se uključiti u gradnju tambure. Ideja je Muzej tambure opremiti i osuvremeniti kao interpretacijski centar *Slavonska notna bajka* kroz EU projekt u vrijednosti od gotovo 670.000 eura. Time bi se razvili i obogatili sadržaji multimedijalnog centra Muzej tambure, opremila bi se polivalentna koncertna dvorana, glazbeni studio, majstorska radionica s izložbenim prostorom i suvenirnica, a i osigurala bi se kvalitetna promocija i digitalna marketinška kampanja Kuće tambure (Gradonačelnik.hr, mrežna stranica, 2022). Nakon dovršenih infrastrukturnih radova u tijeku je opremanje obnovljenih prostorija zapadnog kavalira brodske Tvrđave.

Muzej bećarca, jedan od najsuvremenijih muzeja u Republici Hrvatskoj, otvoren je početkom 2023. godine u Pleternici. Taj interpretacijski centar vrijednosti 2,3 milijuna eura sastoji se od bogate zbirke s više od 400 bećaraca i 200 tradicijskih predmeta, a za cilj ima interpretirati napjev (bećarac) u „punom smislu, sjaju i kontekstu, obuhvaćajući život, narodne običaje i nošnje“ (Turistička zajednica grada Pleternica, mrežna stranica, 2023) te „kroz autentične baštinike, originalne predmete i suvremenu tehnologiju“ (Muzej bećarca, mrežna stranica, 2023) te zabaviti i informirati posjetitelje.

7.2. Uloga tradicijskih napjeva u turističkoj promociji Slavonije

Napuštanje tradicionalnog načina života (koji je obuhvaćao čuvanje stoke, poljodjelske i zadružne radove, seoske divane, kirvaje, svadbene svečanosti i druge aktivnosti koje bi često bile praćene pjesmom i svirkom) rezultira premještanjem tradicijske glazbe Slavonije u različite kulturne programe seoskih folklornih društava i udruga, gradskih folklornih ansambala, na priredbe folklornih manifestacija i sl., tvrdi Bajuk (2012: 475), te se kao takva na folklornoj sceni prikazuje „u više ili manje izvornom obliku, odnosno u glazbenoj obradi“. Potvrdio je to i Mesić (2022: 37): „sile globalizacije, komercijalizacije ili masovne komunikacije stvaraju nove kulturne manifestacije koje mogu biti potpuno nove ili revidirane bez nužnog donošenja prošlosti *vjerno* u sadašnjost“. Dakle, suvremene kulturne dinamike omogućuju reinterpretaciju ili prilagodbu kulturnih elemenata, u ovom slučaju tradicijskih melodija, bez strogog vezivanja

za tradiciju ili autentičnost stvarajući prostor za inovacije i sučeljavanje s novim društvenim okolnostima.

Takva (digitalna) transformacija glazbene baštine reflektira promjene u društvenim strukturama i načinima života. Premještanjem tradicijske glazbe na *novije* kulturne platforme ona postaje dostupnija širem spektru publike čime se potiče očuvanje i prenošenje kulturnih elemenata. Međutim, ta promjena može utjecati na autentičnost tradicijske glazbe; glazbena obrada i prilagodba za scenske izvedbe može dovesti do gubitka izvornih elemenata ili reinterpretacije tradicijskih melodija. Dakako, to ne bi trebalo predstavljati problem već biti izazov za prilagodbu novim kulturnim kontekstima i estetskim preferencijama publike. Premještaj tradicijske glazbe u *novije okvire* osigurava kulturno nasljeđe u mlađih generacija te potiče osjećaj pripadnosti i identiteta zajednici, ali se, jednako tako, mora obratiti pozornost na utjecaj promocije turizma ili kulturnih događanja; profit nikada ne bi smio nadvladati želju za očuvanjem baštine. Suvremena je to dilema između komercijalnih interesa i čuvanja kulturne baštine pa je potrebno pronaći balans u cjelokupnom procesu.

7.3. Sredstva promocije tradicijske kulture

Proučavajući kontekst brzo razvijajuće digitalizacije uočava se kako tradicijska kultura ima priliku i niz otvorenih mogućnosti dosega šire publike koristeći raznovrsna *suvremena* sredstva promocije. Za napomenuti je kako digitalna kultura transformira cjelokupnu ideju kulture u društvu jer je i sama „dio kulture društva i dio kulturne politike društva“ (Zgrabljić Rotar, 2020: 33). Digitalizacija zbog interaktivnosti, neposrednosti, mnoštva informacija i individualizacije digitalnog komunikacijskog prostora pridonosi „boljoj informiranosti javnosti i međusobnom razumijevanju, (...) nalaženju najboljih rješenja“ (Miočić u Zgrabljić Rotar, 2022: 362) pa ne čudi svakodnevni razvoj i napredak digitalni platformi i/li društvenih medija. Tako kulturni entiteti mogu aktivno komunicirati sa svojom publikom, dijeliti informacije o tradicijama, organizirati virtualne događaje (ture po kulturnim lokalitetima, simulacije tradicijskih praksi...), prezentirati izvedbe tradicijskih umjetnosti i omogućiti dijalog s korisnicima. Osim što je informativan i edukativan, takav je sadržaj za suvremenu zahtjevnu publiku angažirajući i inovativan te omogućuje stvaranje još jedne *zajednice*, one virtualne, koja će dijeliti zajednički interes prema tradicijskoj kulturi na nešto drugačiji način, iz udobnosti vlastita doma ili u pokretu te u komunikaciji *sa svima* (Miočić u Zgrabljić, Rotar, 2020: 363). Inovativni pristupi, svakako, omogućuju dublje razumijevanje, veću svijest i veće angažiranje publike, osiguravajući tako kontinuirani interes i opstanak tradicijske kulture u digitalno doba. Vodeću ulogu u cjelokupnom procesu treba imati kulturni sektor „kao čuvar znanja zabilježenih u

kulturnoj baštini te kao njihov komunikator prema javnosti i kreativni prostor promišljanja i izražavanja“ (Mesić, 2022:53 prema Uzelac, 2004: 45).

Online video sadržaji imaju snažan potencijal u prenošenju tradicijske kulture jer mogu prikazati izvedbe pjesama, plesova i obreda, zabilježiti svakodnevni život i prenijeti određena znanja i vještine. Svakodnevno postaje i omogućiti *live streaming* koncerata, prijenosa smotri i drugih događaja u kojima bi publika, iako virtualno, sudjelovala u stvarnom vremenu. Dakako, digitalni alati osiguravaju ciljne marketinške kampanje koje dosežu specifične skupine publike potičući ih na istraživanje i učenje o tradicijskoj kulturi, dok istovremeno, *online* edukacijske platforme mogu ponuditi priliku za stjecanje dubljeg razumijevanja i praktičnih vještina vezanih uz tradiciju.

Međutim, iznimno kvalitetan i profesionalan u promociji tradicijske kulture kako Slavonije tako i ostatka Hrvatske jest LADO – Ansambl narodnih plesova i pjesama Hrvatske. Ipak, izvodi tradicijske narodne plesove i pjesme te tako predstavlja *živu*, autentičnu kulturnu baštinu Hrvatske na domaćim i međunarodnim pozornicama manifestacija, smotri, natjecanja. LADO je nacionalni profesionalni folklorni ansambl utemeljen 1949. godine s ciljem „istraživanja, prikupljanja, umjetničke obrade i scenskoga prikazivanja najljepših primjera bogate hrvatske glazbene i plesne tradicije“ (LADO, mrežna stranica, 2023). U radu okuplja vrhunske plesače i pjevače, kao i glazbenike koji sviraju 80-ak tradicijskih i klasičnih instrumenata te poznate hrvatske etnokoreologe i koreografe, etnomuzikologe, glazbene aranžere i folkloriste, ali i skladatelje i dirigente. Unutar ansambla djeluju tri podskupine ili različiti ansambl: ženski pjevački ansambl „Ladarice“, muški ansambl poznat kao „Vokalisti Lada“, koji izvodi crkvene i pučke napjeve južne Hrvatske te orkestar koji prati plesne i vokalne izvedbe ili nastupa samostalno (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, 2021). Tijekom djelovanja putuju svijetom (bili su u Londonu, na Broadwayu u New Yorku, u Moskvi, Tel Avivu...), nastupaju na festivalima, svjetskim izložbama, Olimpijskim igrama te za svoj doprinos u promicanju nacionalne baštine dobivaju brojne nagrade i priznanja. Za izdvojiti su: 26 Porina, među kojima je Porin za životno djelo dodijeljen 2002. godine, nekoliko Nagrada grada Zagreba, nagrada Orlando na Dubrovačkim ljetnim igrama 2003. godine, Povelja Predsjednika Republike Hrvatske za 60 godina umjetničkog djelovanja 2009. godine.

Veliku ulogu u promociji kulturne baštine i tamburaške baštine, dakako, ima Hrvatski tamburaški orkestar poznatiji kao *100 tamburaša* koji je oformljen sada već davne 2006. godine kako bi se obilježilo 95 godina postojanja Šokadije iz Zagreba. Društvo je to za promicanje hrvatske šokačke kulturne i etnografske baštine osnovano 1911. godine, a koje je bilo glavni

organizator Šokačke rapsodije, projekta koji jednom godišnje okuplja najbolje tamburaše iz cijele Hrvatske (Šokačka rapsodija, mrežno izdanje, 2023). Prvo je izdanje Rapsodije predstavilo 164 tamburaša, rekord koji je uvršten u Guinnessovu knjigu rekorda kao najveći tamburaški orkestar na svijetu. Od 2022. godine projekt postaje udruga *Šokačka rapsodija* te djeluje neovisno od društva Šokadija bilježi Ferić (2011: 402): „to je hrvatska tamburaška reprezentacija sastavljena od najboljih tamburaških glazbenika iz profesionalnih tamburaških orkestara i estradnih sastava, amaterskih tamburaških orkestara, svirača folklornih sastava te učenika glazbenih škola i studenata glazbe“. Najnovije i jubilarno 10. izdanje koncerta održano je u ožujku 2023. godine, kada je nastupilo 125 tamburaša uz nekoliko renomiranih gostiju i gotovo 200 članova folklornih društava iz četiriju slavonskih županija (Šokačka rapsodija, mrežno izdanje, 2023). Tijekom dva sata publika je uživala u izvedbama najljepših slavonskih tamburaških pjesama i obradama suvremene glazbe, čime se još jednom dokazala prilagodljivost tog tradicijskog instrumenta. Otvoren je dijalog o važnosti očuvanja tradicije te se istovremeno *dopustila* kreativnost i inovacija u prijenosu emocija, stvaranju jedinstvene atmosfere i povezivanju različitih glazbenih svjetova.

Pokretanjem studija tambure, prvo na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku⁴⁴ a potom i na Muzičkoj akademiji u Zagrebu⁴⁵, stvoreni su temelji za profesionalno bavljenje tamburom, a pomaže i u očuvanju kulture naroda i tradicije sviranja tradicijskog instrumenta. Studiji tambure tako omogućuju specijalizaciju ne samo u području tamburaške pedagogije i prenošenja glazbenog znanja, već pružaju i priliku za aktivno izvođenje glazbe sudjelovanjem u komornim ansamblima ili orkestrima. Otvara se i širi spektar mogućnosti za studente, od vođenja orkestra (ili ansambla), pisanja aranžmana, priređivanje glazbenih partitura ili čak i skladanja za tambure pa se uočava potreba za ulaganjem u studente i njihovo obrazovanje jer će tako biti istaknuti i na široj glazbenoj i općoj društvenoj sceni. Dakako, time je potaknuta i *ekspanzija* tamburaškog instrumenta prema sferi suvremene umjetnosti. Profesionalni skladatelji pokazuju izniman interes za tamburu, čemu je dokaz koncert isključivo tamburaške glazbe održan 2021. godine u Osijeku, za vrijeme trajanja 58. Glazbene tribine. Tada su se na repertoaru pronašli renomirani skladatelji, od Siniše Leopolda (koji je tada ujedno bio dirigent Tamburaškog orkestra Hrvatske radiotelevizije), Sanje Drakulić, Berislava Šipuša, Adalberta

⁴⁴ Na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku studij tambure organiziran je na preddiplomskom sveučilišnom studiju Žičani instrumenti (smjer: tambura) te na diplomskom sveučilišnom studiju Tamburaško umijeće Odsjeka za instrumentalne studije i kompoziciju s teorijom glazbe.

⁴⁵ Na Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu studij tambure provodi se na Odsjeku za glazbenu pedagogiju i tambure u sklopu sveučilišnog integriranog Studija za instrumentaliste.

Markovića, Mladena Tarbuka, Ive Josipovića, Igora Kuljerića do Dubravka Detonija (Glazba.hr, 2021). Vođeni takvim razmišljanjem, u Osijeku se na Odsjeku za instrumentalne studije i kompoziciju s teorijom glazbe drugu godinu zaredom održao dvodnevni festival koji predstavlja djela izvorno pisana za tamburaške instrumente – Tambura Academica (2022. i 2023. godine). Osim okruglog stola koji je problematizirao izazove i perspektive umjetničke tamburaške glazbe, središnji je dio festivala ipak obilježen koncertima Akademskog tamburaškog orkestra „Strossmayer“, studenata Akademije za umjetnost i kulturu u Osijeku, Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu i Umjetničke akademije u Splitu.

Tambura u akademskom kontekstu postaje predmet interesa za profesionalne skladatelje, omogućuje stjecanje teorijskih i neophodnih stručnih, praktičnih znanja. Upravo tako postaje jedinstvena platforma za širenje svijesti o tamburi i tamburaškoj glazbi, poticaj na istraživanje, inovaciju i suvremenu interpretaciju jer će tamburaši stvarati nove i relevantne glazbene obrasce i pristupe prema zahtjevnim ukusima publike. Praizvedbe novih tamburaških skladbi aktivno promiče Međunarodni festival umjetničke tamburaške glazbe koji se u 2023. godini održao 46. put u izvorištima tamburaštva (Osijeku i Našicama) u organizaciji Hrvatskog tamburaškog saveza. Festival je prvi put organiziran 1961. godine, a tradiciju održava do danas. Ideja je okupiti ljubitelje orkestralne tamburaške glazbe umjetničkog izričaja, a svake godine publici se predstavlja 400-tinjak mladih glazbenika i glazbenika pokazujući svoje tamburaško umijeće izvođenjem skladbi pisanih za tambure (Hrvatski tamburaški savez u Osijeku, 2023).

8. ZAKLJUČAK

Tradicijska kultura Slavonije, Baranje i Srijema u suvremenom se društvu suočava s brojnim izazovima, kulturnim zaboravom kao najvećim. Kako bi se taj proces usporio i minimalizirao, priroda je ovoga rada bila istaknuti značajke ili karakteristike narodnih napjeva i pjesama kojima se narod nekada borio i protiv mnogo većih društvenih problema. Uz pjesmu narod je progovarao o društvenoj nepravdi, nejednakosti, feudalnim odnosima, zabranjenim ljubavima, otuđenim ljudskim odnosima, otuđenju od prirode. Pjesma je bila element identiteta i pripadnosti narodu, značila je i slobodu. Ponuđena je, također, analiza složenog odnosa između tradicije, kulture i turizma istražujući ulogu tradicijskih napjeva, posebno u kontekstu Slavonije, Baranje i Srijema, kao dragocjenog dijela nematerijalne kulturne baštine. Sustavnom kategorizacijom i analizom tradicijskih napjeva utvrđeno je kako oni odražavaju duboko usađene kulturne motive i identitetske vrijednosti naroda ovih krajeva.

Posebno je važan doprinos velikana tradicijske glazbe poput Paje Kolarića, Franje Kuhača, dr. Josipa Andrića, Julija Njikoša i drugih koji su istraživali, dokumentirali i proučavali tradicijske melodije i plesove. Njihovi napori važni su jer su pridonijeli očuvanju i prenošenju bogate jezične tradicije na buduće generacije. Naglašena je i važnost folklornih kulturnih manifestacija s dugom tradicijom održavanja kako bi se upravo tradicijska kultura sačuvala od kolektivnog zaborava. Tradicija i kultura Slavonije, Baranje i Srijema igraju ključnu ulogu u razvoju kulturnog turizma na ovim područjima. Očuvana nematerijalna kulturna baština, poput tradicijskih napjeva i običaja, postala je nezaobilazni dio turističke ponude. Interaktivni centri i muzeji, posebno oni koji se bave nematerijalnom kulturnom baštinom, postali su atraktivne destinacije za posjetitelje koji žele dublje razumjeti bogatu povijest i tradiciju ovih krajeva. Kreativna industrija također ima značajnu ulogu u očuvanju i promociji kulturne baštine, kao i profesionalni folklorni ansambl i tamburaški orkestri koji inovativno pristupaju očuvanju tradicijske kulture. Suvremenim i atraktivnim pristupom (modernom interpretacijom tradicijskih melodija) privlače pozornost baštinika tradicije i kulture, kao i onih mlađih generacija koje će doživjeti autentično iskustvo i potaknuti kulturnu raznolikost.

Radom su prikazane različite teme, motivi i žanrovi slavonske glazbene tradicijske kulture, uz primjere koji su ilustrirali njihovu raznolikost i dublje značenje. Slavonske (šokačke) melodije omogućuju dublje razumijevanje, brigu i ljubav za vrijednosti koje su oblikovale živote nekadašnjih zajednica te utjecale na izgradnju kulturnog identiteta. Kroz tematske i emotivne dimenzije slavonskih melodija, jasno je da prenose širok spektar ljudskih iskustava i osjećaja. Od ljubavi i radosti preko tuge i patnje, pa sve do borbe za socijalnu pravdu, jednakost

i drugih egzistencijalnih pitanja, melodije oslikavaju različite aspekte ljudskog života i nude dublji uvid u mentalitet i vrijednosti zajednice ili naroda. Osim toga, u interpretaciji prirodnih ljepota, tradicionalne narodne pjesme koriste slike i simbole prirode kako bi izrazile osjećaje, emocije i dublje poruke o slobodi, vlastitom identitetu i kulturnoj baštini. One podsjećaju na snagu i ljepotu prirode te potiču očuvanje povezanosti s njom. Naposljetku, u tim je pjesmama ljubav temeljna vrijednost koja spaja različite ljude ističući važnost zajedništva u suočavanju s izazovima života.

Utjecaj je globalizacije i digitalizacije na očuvanje nematerijalne kulturne baštine dvostruk. S jedne strane, ti procesi donose izazove, kao što su homogenizacija kulture, gubitak autentičnosti i tradicije te komercijalizacija kulturnih izraza. S druge strane, pružaju brojne prilike za obogaćivanje i popularizaciju kulturne baštine. Stoga razvija se potreba za ravnotežom kako bi se iskoristio puni potencijal utjecaja navedenih procesa na očuvanje i popularizaciju kulturne baštine. U tom kontekstu, očuvanje jezične kulturne baštine u, poglavito, slavonskim melodijama nije važno samo za lokalnu zajednicu, već ima i širi utjecaj. Tradicijske melodije sa sobom nose duboke poruke o ljudskim iskustvima, vrijednostima i povijesti; odražavaju ujedno aspekte zajedništva koji povezuju ljude unutar zajednica i oblikuju njihovu kulturu.

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine postaje ključno i za očuvanje jedinstvene kulturne raznolikosti Hrvatske i izgradnju mosta između generacija. To doprinosi kontinuitetu, suživotu tradicije i identiteta te pruža priliku za turizam da iskusi i promovira bogatstvo kulturnog nasljeđa. Nadalje, akademsko obrazovanje svirača tradicijskog instrumenta – tambure – igra ključnu ulogu u očuvanju nematerijalne kulturne baštine putem sustavnog prenošenja znanja i vještina, stvaranja novih umjetničkih izraza unutar tamburaške tradicije te omogućavanja da tambura ostane živa i relevantna u suvremenom svijetu. Uz formalno obrazovanje, studenti tambure ne samo da uče tehničke aspekte sviranja, već i razumiju dublje kulturne i povijesne kontekste tamburaške glazbe. Oni, na svojstven način, postaju nositelji tradicije čuvajući je od zaborava i prenoseći je na buduće generacije, a čime, pak, tambura postaje izvor identiteta i ponosa za zajednicu. Uz suvremene glazbene interpretacije i „zalazak“ u sferu suvremene umjetnosti, donesene su svježije perspektive i inovacije koje obogaćuju tamburašku baštinu čineći je dinamičnom i *živom*. U suvremenom društvu, gdje se globalizacija i digitalizacija ubrzano razvijaju, očuvanje nematerijalne kulturne baštine postaje tako izazov za koji je potrebna inovacija i kulturološka ravnoteža u razvoju i popularizaciji autentičnosti kulture Šokadije.

9. LITERATURA

- (1) Assmann, Jan. 2005. *Kulturno pamćenje: Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Ur. Spahić, Muamer. VRIJEME. Zenica.
- (2) Assmann, Jan. 2006. *Kultura sjećanja* u Brkljačić, Maja. Prlenda Sandra /ur/ *Kultura pamćenja i historija*. Golden marketing. Zagreb.
- (3) Bajuk, Lidija. 2012. Tradicijska glazba Slavonije – prilog u: Mimica, Bože. Slavonija, zlatno srce Hrvatske. Dušević & Kršovnik. Rijeka. Str. 475-501.
- (4) Ceribašić. Naila. 2003. *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*. Institut za etnologiju i folkloristiku. Zagreb.
- (5) Ceribašić. Naila. 2009. *Tradicijska glazba – glazbena praksa i reprezentativna glazbena baština*. u: Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije (svezak 2.). Galerija Klovićevi dvori. Zagreb.
- (6) Dragičević Šešić. Milena. Stojković. Branimir 2013. *Kultura: menadžment, animacija, marketing*. Kulturno informativni centar. Zagreb.
- (7) Du Gay, Paul. Hall, Stuart. 1996. *Questions of Cultural Identity – predgovor Who Needs Identity*. Sage Publications. London – Thousand Oaks – New Delhi.
- (8) Ferić, Mihael. 2011. *Hrvatski tamburaški brevijar*. Šokadija. Zagreb.
- (9) Geertz, Clifford. 1973. *The Interpretation of Cultures*. Basic Books. New York.
- (10) Leopold. Siniša. 1995. *Tambura u Hrvata*. Golden marketing. Zagreb.
- (11) Maoduš, Ilija. 2018. *Zadubravlje – kulturno povijesni pregled*. Udruga povjesničara i baštinka zavičajne starine Slavonije, Baranje i Srijema. Slavonski Brod.
- (12) Marić, Mihaela. 2018. *Kolektivno sećanje i politike pamćenja* (priredili: Michal Sladeček, Jelena Vasiljević, Tamara Petrović. Beograd: Zavod za udžbenike, 2015.) *Pro tempore*, br. 13. str. 201-207.
- (13) Mesić, Hrvoje. 2019. *Baštinska kultura u pamćenju grada*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- (14) Mesić, Hrvoje. 2022. *Baština, emocija, identitet*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- (15) Njikoš. Julije. 1997. *Gori lampa nasrid Vinkovaca*. Privlačica. Vinkovci.

- (16) Njikoš. Julije. 1995. *Pajo Kolarić – život i rad*. Slavonsko tamburaško društvo „Pajo Kolarić“ i Matica hrvatska Osijek, Osijek.
- (17) Nora, Pierre. 2007. *Između sjećanja i povijesti*. Prevele: Ostojić, Milena. Hudl, Ana Irena. Diskrepancija: studentski časopis za društveno-humanističke teme. God. 8, br. 12.
- (18) Oliver. Oliver. Oliver. Tomislav. 2006. *Hrvatska pjesmarica – prvi dio*. Pan Music. Zagreb.
- (19) Rem. Goran. Rem. Vladimir. 2009. Šokci u povijesti, kulturi i književnosti. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Filozofski fakultet u Osijeku – Šokačka grana. Osijek.
- (20) Throsby, David. 2001. *Economics and Culture*. Cambridge University Press. Cambridge.
- (21) Topić. Slavko. Luburić. Niko. 2007. *Duša narodna – zbirka narodnih i popularnih pjesama i napjeva*. Svjetlo riječi. Sarajevo – Zagreb.
- (22) Škrbić Alempijević. Nevena. 2009. *Festivalizacija tradicijske kulture u: Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije (drugi svezak)*. Galerija Klovićevi dvori. Zagreb.
- (23) Užarević. Josip. 2009. *Poetika bećarca u: Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije (prvi svezak)*. Galerija Klovićevi dvori. Zagreb.
- (24) Wershansky. Stjepan. 2008. *Osječko-baranjska županija – Đakovački vezovi*. Studio HS Internet d.o.o. Osijek.
- (25) Žanić, Mateo. 2013. *Od mjesta sjećanja do zajednica sjećanja – društveno označavanje prošlosti*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Zagreb.

MREŽNI IZVORI

- (1) *100 tamburaša – Šokačka rapsodija*. 2023. Šokačka rapsodija – mrežna stranica. Pristupljeno: 30. 8. 2023. <<https://sokackarapsodija.hr/>>
- (2) *11. Bećarfest u Babinoj Gredi*. 2023. Županjac.net – internetski portal. Pristupljeno: 31. 8. 2023. <<https://zupanjac.net/11-becarfest-u-babinoj-gredi/>>
- (3) *Ansambl narodnih plesova i pjesama LADO*. 2023. Lado.hr – mrežna stranica. Pristupljeno: 25. 8. 2023. <<https://www.lado.hr/o-nama/>>

- (4) *Bećarski sin – Šima Jovanovac*. n.d. jovanovac.com. Pristupljeno: 31. 8. 2023. <http://www.jovanovac.com/#xl_xr_page_about>
- (5) *Darko Ergotić – intervju*. 2018. Tamburaška muzika, Facebook stranica. Pristupljeno: 31. 8. 2023. <<https://www.facebook.com/TamburaskaMuzika/posts/10155994334940726/>>
- (6) Dautbegović, Jozefina. 2002. *Razgovor sa Zvonimirom Toldijem* – Personalni arhiv zaslužnih muzealaca: Muzejski dokumentacijski centar (MDC.hr). Pristupljeno: 31. 8. 2023. <<https://mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/arhiv/personalni-arhiv-zasluznih-muzealaca/Toldi-Zvonimir,71.html>>
- (7) *Hrvatska glazbena unija. In memoriam: Petar Nikolin (1935.-2017.)*. 2017. Pristupljeno: 15.6.2023. <<https://www.hgu.hr/vijesti/in-memori-am-petar-nikolin-1935-2017>>
- (8) *Hrvatski tamburaški savez u Osijeku*. n.d. *Julije Njikoš*. Osijek. Pristupljeno 26.4.2023. <<http://htso.hr/julije-njikos/>>
- (9) *Kuća tambure – jedini spomenik u svijetu posvećen tradicionalnom instrumentu*. 2022. Gradonačelnik.hr. Pristupljeno: 25. 8. 2023. <<https://gradonacelnik.hr/aktualno/slavonski-brod-kuca-tambure-bit-ce-jedini-spomenik-u-svijetu-posvecen-tradicionalnom-instrumentu-a-revitalizirana-tvrđava-i-obnovljena-kuca-ivane-brlic-mazuranic-stvarat-ce-nove-sadrzaje-i-privlacit/>>
- (10) *Kultura*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 23. 8. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34552>>
- (11) *Kulturna baština*. 2017. Ministarstvo kulture i medija. Pristupljeno: 24. 8. 2023. <[https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme\)](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme))>
- (12) *LADO*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 25. 8. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35068>>
- (13) *Ladarice*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 26. 4. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35054>>
- (14) *Martin Grgurovac*. n.d. Društvo hrvatskih književnika, mrežna stranica. Pristupljeno: 31. 8. 2023. <<http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/martin-grgurovac>>

- (15) *Međunarodni etno susreti u Bilju*. 2023. Turistička zajednica općine Bilje. Pristupljeno: 25. 8. 2023. <<https://tzo-bilje.hr/etno/medunarodni-etno-susreti-dunav-drava-u-bilju/>>
- (16) *Melografija*. n. d. Hrvatski jezični portal. Pristupljeno: 24. 8. 2023. <<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>>
- (17) *Miroslav Škoro*. 2011. skoro.hr. Pristupljeno: 31.8.2023. <<https://www.skoro.hr/>>
- (18) Munro, André. 2023. *Benedict Anderson*. Encyclopedia Britannica. Pristupljeno: 24. 8. 2023. <<https://www.britannica.com/biography/Benedict-Anderson>>
- (19) *Muzej bećarca*, mrežno izdanje. 2023. Pristupljeno: 25. 8. 2023. <<https://becarac.hr/o-nama/>>
- (20) *Muzej bećarca*. 2023. Turistička zajednica grada Pleternica. Pristupljeno: 25. 8. 2023. <<https://tz.pleternica.hr/lokacije/muzej-becarca/>>
- (21) *Muzej tambure*. 2013. Brodska udruga tamburaša (but.hr). Pristupljeno: 25. 8. 2023. <https://www.but.hr/muzej_tambure.php>
- (22) *Muzej tambure*. 2013. Muzejski dokumentacijski centar – Fototeka (autorica: Iva Validžija). Pristupljeno: 25.8.2023. <<https://mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/fototeka/muzej-tambure/>>
- (23) *Na 34. smotri folklor nastupilo 14 društava*. 2023. Đakovo.hr. Pristupljeno: 25. 8. 2023. <<https://www.djakovo.hr/index.php/vijesti/item/40897-na-34-smotri-folklor-nastupilo-14-drustava.html>>
- (24) *Najveća kulturna manifestacija u regiji – tradicija stara više od 50 godina*. 2023. Vinkovačke jeseni. Pristupljeno: 26. 4. 2023. <<https://vinkovackejesenih.hr/o-nama/>>
- (25) *Obred*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 8. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44627>>
- (26) *Ophod gorjanskih ljelja*. 2013. Institut za etnologiju i folkloristiku. Zagreb. Pristupljeno: 29. 6. 2023. <<https://macevni-plesovi.org/obicaji/ophod-gorjanskih-ljelja/>>
- (27) *Premينو Krunoslav Kićo Slabinac*. 2020. Tranzistor. Pristupljeno: 31. 8. 2023. <<http://tranzistor.hr/preminuo-krunoslav-kico-slabinac/>>

- (28) Skljarov, Helena. 2021. *Glazbena tribina u Osijeku: Suvremeni repertoar za tambure*. Glazba.hr. Pristupljeno: 8. 9. 2023. <<https://glazba.hr/citaj/izvjestaj/glazbena-tribina-u-osijeku-tambure/>>
- (29) *Slavonija – odjeci tradicije*. n.d. Croatia.hr. Pristupljeno 10. 4. 2023. <<https://croatia.hr/hr-hr/regije/slavonija>>
- (30) *Slavonijo, u jesen si zlatna*. 2022. Osječko-baranjska županija. Pristupljeno: 25. 8. 2023. <<https://obz.hr/index.php/component/k2/item/3337-slavonijo-u-jesen-si-zlatna>>
- (31) *Šokačko sijelo*. 2023. Hrvatska 365 – moja lijepa Slavonija kraj Save. Pristupljeno: 25. 8. 2023. <<http://www.visitslavonija.hr/moja-lijepa-slavonija-kraj-save/manifestacije-kulturne-manifestacije-sokacko-sijelo-116>>
- (32) *Tekst Konvencije o svjetskoj baštini*. 1972. UNESCO, mrežna stranica. Pristupljeno: 24. 8. 2023. <<https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>>
- (33) *Tourism and Culture*. n.d. Svjetska turistička organizacija (United Nations Specialized Agency – World Tourism Organization). Pristupljeno: 6. 8. 2023. <<https://www.unwto.org/tourism-and-culture>>
- (34) *Veliki koncert LADO Electra u Tvornici kulture*. 2020. Ansambli LADO. Pristupljeno: 30. 8. 2023. <<https://www.lado.hr/novosti/veliki-koncert-lado-electra-u-tvornici-kulture/>>
- (35) *Zbor*. 2012. Proleksis enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno: 30. 8. 2023. <<https://proleksis.lzmk.hr/50958/>>
- (36) Zelić. Naco. n.d. *Dr. Josip Andrić*. Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata. Pristupljeno 26.4.2023. <<http://zkhv.org.rs/hrvati-u-srbiji-post/znamenite-osobe/o-125-obljetnici-rodenja-dr-josipa-andrica>>
- (37) *Zlatne žice Slavonije 2022 – posveta tradiciji, Zlatnoj Slavoniji, glazbi i ljudima*. 2022. Turistička zajednica Požeško-slavonske županije. Pristupljeno 26.4.2023. <<https://visitslavonia.hr/novosti/zlatne-zice-slavonije-2022-posveta-tradiciji-zlatnoj-slavoniji-glazbi-i-ljudima/>>
- (38) *Zlatne žice Slavonije* – službena Facebook stranica. 2023. Pristupljeno: 25. 8. 2023. <<https://www.facebook.com/ZZSPozega>>

PRILOZI

Slika 1. Njikoševa partitura za tamburaški orkestar za Kolarićevu „Miruj, miruj, srce moje“ – uvod

Slika 2. Njikoševa partitura za Kolarićevu „Miruj, miruj, srce moje“ – početak za pjevače

Slika 3. dio Njikoševe partiture za tamburaški orkestar za Kuhačev „Osječki galop“

Slika 4. dio Andrićeve partiture u rukopisu: „Uvertira Pajo Kolarić“

Slika 5. Faljila se faljisava: notni zapis Ivana Ivančana

Slika 6. Povračanac: notni zapis Mihaela Ferića

Slika 7. Oj, Ivane Ivaniću: notni zapis Julija Njikoša

Slika 8. Pod lipom Ivo boluje: notni zapis Slavka Jankovića

Slika 9. Drumarac: notni zapis Slavka Jankovića

Slika 10. Bećarac: notni zapis Mihaela Ferića

Fotografija 1. Tambura Paje Kolarića